

DR. JOSEF DOLEŽAL
POLITICKÁ CESTA
ČESKÉHO KATOLICISMU
1918-1928

MCMXXVIII

PRVNÍ KNIHA ŽIVOTA

NÁKLADEM
„ÚSTŘEDÍ KŘESŤANSKO - SOCIÁLNÍCH DĚLNICKÝCH
ORGANISACÍ V ČECHÁCH“ PRAHA II., PANSKÁ UL. 1

PŘÍTELI ALOISU PETROVI

POSLANCI NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ ČSR

Síla československé strany lidové je plodem republiky a demokracie

Vzpomínati oslavně desíti let československé republiky může z nejvnitřnější potřeby především politická strana českého katolicismu, československá strana lidová. Její síla a význam jest plodem demokracie a spravedlivého volebního řádu s poměrným zastoupením; je plodem republiky a deset let existence sjednocené strany lidové je deset let služby katolicismu stejně jako republikánské demokracii.

Nikdy v dobách minulých neměly totiž politické strany katolického lidu v Čechách a na Moravě takový vliv na život veřejný a národní politiku vůbec, jako dosáhly během prvního desetiletí československé svobody. V českých zemích rakousko-uherské monarchie, která měla dynastií nátěr katolický a vládní praxí liberální obsah, politické strany katolické živořily a třebaže jim všeobecné, většinové právo hlasovací a volby r. 1907 daly určitou číselnou moc, vlastní politiku českou přes to představovali a řídili liberálové měst a venkova a socialisté.

Byla to ovšem doba evropského vrcholu liberalismu, kulturního volnomyšlenkářství a socialistického růstu, avšak těžkou nevýhodou v tomto obecně nepříznivém prostředí byla i okolnost čistě rakouská: katolický lid český neměl v ohledu církevním (až na malé výjimky) přirozených vůdců ze svého středu v církevní hierarchii. Katolická hierarchie, spoutána principem autority a legitimacy, jakož i německo-šlechtickým původem s dynastií, nebyla dostatečnou oporou ani českému kléru, ani českému lidu na cestě národního i náboženského uvědomění, o něž české drobné kněžstvo svádělo boj s přívalem evropské nevěry, podporované nad to nacionálními motivy českými.

Důsledkem těchto nepřirozených poměrů v českých zemích rakouské monarchie za liberální kulturní převahy evropské byla i nezralost katolických politických stran, která se ve svém nedostatku politické tradice projevila také za války.

Za Čechy nebyl od r. 1911 v říšské radě vídeňské žádný poslanec politické strany katol. lidu. (7 poslanců z r. 1907 bylo poraženo v užších volbách 1911 koalicí agrárně socialistickou) a političtí příslušníci této strany šli za války s ostatními stranami, hlavně agrární a státoprávní demokracií. Na Moravě strana katolicko národní s drem Hrubanem v čele stála na stanovisku legitimistickém a dynastickém; historie ukáže, že v rámci celonárodní politiky funkce této skupiny byla národně nutnou a že brzdila protičeský tlak Vídně, nehledíme-li k faktu, že byla druhým železným v ohni pro všechny eventuality výsledku války, který i po porážce ústředních mocí nebyl ani pro Dohodu jednoznačně jasný. Druhá skupina moravská, křesťansko sociální, vedená msgrm Šrámkem, zaujímalá stanovisko

vyčkávací, odpovídající více lidovému citění než politické úvaze skupiny Hrubanovy.

Katolický lid s postupem války odcizoval se ideí »katolického« Rakouska a v předvečer převratu stál v jediné, přirozené frontě celonárodní. O smýšlení lidovém svědčí i účast organisovaných katolíků v legiích.

Ústřední Jednota čsl. legionářů v Brně zjistila dotazníkovou akci (dosud ještě neúplnou), že katolíků legionářů (organisovaných v katolických spolicích) bylo:

z Čech (částečná statistika)	374 dobrovolců,
z Moravy	6217 »
ze Slezska	75 »
ze Slovenska (část. statistika)	75 »

Dle vojenských formací legionářských sloužilo	
v legii ruské	4708 dobrovolců,
v legii italské	1507 »
v legii francouzské	318 dobrovolců.

Nezjištěno, v které části sloužili u 309 dobrovolců (vedle jednoho v srbské a jednoho v anglické armádě).

Z těchto dobrovolců vstoupilo do legií v roce 1915 7, v roce 1916 643, v roce 1917 3571 a v roce 1918 2107 dobrovolců. Čas vstupu nezjištěn u 522.

Podle této statistiky rekrutovali se katoličtí dobrovolci pro čsl. legie nejvíce z řad dělnictva a zaměstnanectva křesťansko sociálního počtem 3088, což činí 49.3 procent zde uvedených. Po nich byli tu zemědělci a katolická omladina počtem 1367, čili 21.7 procent. Ze středního stavu bylo 1086 dobrovolců, to jest 16 procent a katolické inteligence a studenstva 943 dobrovolců, čili 15 procent. U 370 dobrovolců t. j. 8 procent nezjištěn stav.

Z tohoto číselného přehledu je patrné, že politická výchova strany křesťanskosociální mezi dělnictvem a mládeží městskou byla zdravě národní. Naproti tomu nelze popřít, že katolické strany (hlavně v Čechách) neměly vedení, které by tuto náladu lidovou ztělesnilo; jest to ovšem vysvětlitelné, poněvadž katolicismus není půdou pro růst revolučních osobností.

Jan Šrámek, vůdce moravské strany křesťansko-sociální, účastnil se však prací národního výboru před převratem, jsa vždy nacionálně zjitřenější než ostatní politikové katoličtí. Poněvadž i užší sezení tohoto výboru bývala v Praze, stěžovali si moravští členové na dálku cesty a navrhovali místo bližší. Kdosi učinil návrh, aby taková schůzka byla tedy v České Třebové. Přijel tam Švehla a Hybeš, Šrámek a Budínský. Jednalo se právě o trojím konceptu ústavy podle toho, v jaké formě bude český stát ustaven.

Msgr. Šrámek byl připraven už předem, pozoruje spád věcí, dává okamžitě politickou sílu katolického lidu i svou autoritu a vliv u něho, do služeb republiky. Je to historicky velká věc, že při zro-

zení republiky nebylo vůbec žádných rozporů v národě československém o formu vládní a že veliké massy katolického lidu přes očekávaný a také se dostavivší útok pokrokového tábora proti katolictví, vstoupily samozřejmě pod prapor republiky.

Dne 9. prosince r. 1917 vyzval výkonný výbor strany křesťansko-sociální na Moravě Národní výbor pražský, aby co nejdříve podal Českému svazu propracovanou osnovu české ústavy na základě prohlášení z 30. května 1917. Sjezd křesťansko-sociální strany ve dnech 20. a 21. května 1918 vyslovil se prohlášením Šrámkovým pro jednotnou linii s ostatními stranami českými a odmítl ten tisk katolický, jenž psal proti osvobozovacím snahám. Sjezd vyslovil se pro sjednocení se stranou katolicko-národní v jednotné straně lidové; ustanovena byla však až na sjezdě brněnském 26. ledna 1919.

V září roku 1918, v den po sv. Václavu, konal se v Praze zemský sjezd důvěrníků spojených stran katolických. Když debata o taktiku strany dostupovala vrcholu, přišel do schůze přímo ze zasedání Národního výboru prof. Jan Šrámek, aby prohlásil: »Dosti již je debat, když jest již o naší další politice rozhodnuto. Nikdo z našich stran nevyjednával ve Vídni o přestavbě Rakouska, ani vyjednávati nemohl, poněvadž jsme jak ve svazku Národního výboru, tak naši poslanci v Českém svazu a to členy vezdy loyálními. Tak zvané aktivní politice, stojící na květnové deklaraci českého poselstva z r. 1917 rozuměli jsme vždycky tak, že uvnitř Českého svazu a Národního výboru naši zástupci mají působiti pro taktiku, již rozvaha a svědomí jim přikazuje, nikdy však neprováděti něco za zády, ať už Národního výboru nebo Českého svazu poslaneckého. Dnes, kdy se trhá nedílné království české novým zkázonosným dílem pro říši, hotovým národnostním rozpoltěním zemské správní komise pro království, dnes, kdy ve Vídni nastolili už před tím »německý kurs« a také jej od té doby i provádějí — není předpokladů, za nichž by někdo pomýšleti mohl na provádění t. zv. aktivní politiky. Dnes je rozhodnuto: i my jdeme s celým národem za jedním cílem, jímž je náš samostatný československý stát!«

Zde za nadšeného souhlasu delegátů ujal se profesor Šrámek fakticky politického vedení sjednocené strany lidové. Určitá obava katolického lidu z kulturního zápasu v republice odrazila se v posledním projevu Šrámkově před převratem 6. října na schůzi důvěrníků v Židlochovicích, kde ji ovšem Šrámek překonal poukazem na nutnost obrany z vlastních sil:

»Právě proto, abychom měli zabezpečeno štěstí života našeho národa v příštím dějinném období jeho státní samostatnosti, je potřeba, aby ideály naše znova ožily v nás, abychom je šťastně převedli do příští naší pospolitosti národní v příštím československém státě. To je naší svatou povinností a proto to vše, proč budovali jsme katolické hnutí v národě, musíme znovu oživit předně v sobě samých. My jsme to vždycky byli, kdož křesťanský ráz našeho života národního a naší národní kultury hájili a do života vnášeli.

To činiti musíme i v příští naší pospolitosti národní, i tam bude naší strany plně potřeba. Spojujeme se v jeden veliký tábor, budujeme svorný šik, organisovaný a jednotně vedený. Jsme stranou demokratickou a proto budeme dbáti, aby náš příští stát československý byl státem opravdově a plně demokratickým. Svou svobodu si budeme v něm vytrvale hájiti a vybojujeme, dáme-li se plně do práce.«

Msgr Šrámek přijel do Prahy dne 27. října 1918 a účastnil se ihned všech prací Národního výboru. Dne 28. října aktivně a podstatně spolupůsobil hned při prvním revolučním zákoně, kterým byla prohlášena republika československá a kontinuita dosavadního právního řádu.

Téhož dne, než byla zahájena schůze Národního výboru, poslal posl. Ant. Švehla Jana Šrámka a Lva Wintra do protějších Josefských kasáren, kde stála posádka ve zbroji, připravena k pochodu na ulice, aby překazili u velitele tento záměr. (Právo lidu, 28. X. 1918, Lev Winter.) Msgr Šrámek nebyl sice oficielně v presidiu Národní rady, poněvadž ze stranických důvodů bylo ukázováno, že zástupcem lidové strany v presidiu jest dr. Hruban, který dlel ve Švýcarech s Klofáčem. Msgr. Šrámek účastnil se přes to všech schůzí presidia od první minuty jeho činnosti a jako jediný Moravan v předsednictvu byl do Vánoc 1918 dvakrát vyslán jako delegát národního výboru v Praze k výboru brněnskému, aby udržoval svazek obou. Při návratu z jedné této cesty, když Němci na nádraží na něho v nadávkách pokřikovali, vynesli jej Sokolové do vlaku, do oddělení vyhrazeného pro člena Národního výboru. Msgr Šrámek byl jediný Moravan, který se účastnil veškeré činnosti presidia Národního výboru od začátku. Jsou-li vyvlastněny dnes zásluhy, nemůže býti popřena práce.

Protikatolická stranická zaujatost a krátkozrakost vyloučila před veřejností zástupce lidové strany z vnější účasti na prvním revolučním aktu nového státu (proklamace 28. října 1918) a v první vládě Kramářově nebyla strana zastoupena ani plnohodnotným členem. Po odmítnutí Kramářových námitek o republikánském stanovisku strany drem Hrubanem (hrálo zde úlohu starší osobní napětí obou), stal se tento v první vládě ministrem bez ministerstva. Takto politicky potlačena a za náhle vzplanuvšího kulturního boje vstupovala strana do politického života v Čsl. republice.

Kněžstvo, nejpevnější opora strany, bylo zaneprázdněno vlastní krizí a stavovským hnutím reformním a socialistická agitace proti katolictví vystupňována nacionálně politicky: všechny skutečné i domnělé viny staré monarchie vrženy na stranu lidovou, obviňovanou z národní a republikánské nespolehlivosti.

V těchto poměrech bylo postavení strany neobyčejně těžké, tím těžší, že přes válku organizační stavba strany, pokud jaká byla, se sesula.

Když nedlouho před převratem převzal Bohumil Stašek, kaplan plzeňský, vedení ústředního sekretariátu strany v Praze, strana

organisačně takřka neexistovala. Nebylo žádného projevu života v městech ani po venkově (až na nepatrné výjimky) a byli, kdo uvažovali o rozpuštění strany, která r. 1907 a 1911 získala v Čechách přes 80.000 hlasů a nyní ležela v rozvalinách.

Událostí však, která starou sílu strany přes noc znovu postavila v bojovou frontu, byl 3. listopad 1918: stržení mariánského sloupu na staroměstském náměstí v Praze.

Pád štíhlého mariánského sloupu na kamennou dlažbu a provazem stržená socha Panny Marie padla těžkým úderem do svědomí katolického lidu českého, do duší katolických žen a vyvolala zázračnou přímo reakci. V následujících dnech tisíce přihlášek nesla pošta do ústředí strany; zaniklé organizace obnovily činnost a první projevy kulturního boje probudily všude uvědomělé katolíky ze spánku.

V této době byly poměry ve státě pro katolicismus neobyčejně těžké, tím spíše, že veškeré mocenské prostředky státní, ulici v to počítaje, byly v rukou socialistických. Třicet roků protiklerikální agitace a výchova českého pokrokářství vybíjely se zde proti politické straně katolické se všemi hesly dne: »Po Vídni Řím«, »Řím musí býti Čechem souzen a odsouzen«, »katolíci budou mítí tolik práv, kolik uhájí«, »kdo zůstane katolíkem, bude žebrákem . . . a s veškerým nacionálně revolučním vzrušením protiřímským, roznětovaným pokrokovým učitelstvem po městech i vsích. Musíme si to vše uvědomiti a stejně živou účinnost ruské sociální revoluce, pod jejíž dojmem přijaty první sociální zákony o zaboru velkostatkářské půdy i osm hodin práce, musíme si připomenout agitační posměch, že vůdce strany lidové chytil se nárazníku na posledním rychlíku vídeňském a výkřik Bechyňův v revolučním Národním shromáždění na Šrámka: »ty černý pope odtud vyletíš . . .« abychem změřili velikost změny, mluvící ze skutečnosti v 10. roce republiky: muž, vyhazovaný r. 1919 z první sněmovny a vůdce kdysi malé rakce, vede v 10. roce samostatnosti fakticky vládu republiky a provází v této funkci presidenta Masaryka na jeho cestě Moravou, zemí, která jest oporou mocenské síly Šrámkovy.

Avšak co více: dnes není už ani obecně oné vášnivé zaujatosti národních vrstev, hlavně městských, vůči politické straně českých katolíků a nikdo z normálních občanů jiných stran nepochybuje už o národní a republikánské spolehlivosti strany lidové. Příčinou této změny jest vedle obecného odlivu revolučnosti a vedle rozkladu socialismu (vznik komunistické strany) především dobrá národní, sociální a demokratická politika strany lidové, její státní postup v opozici i ve vládě, odolnost vůči korupci, která byla průvodním zjevem mocenského vzestupu nové sociální vrstvy a konečně úhrnná politická taktika strany a jejího vůdce v husitsko-pokrokovém národě. Podati v podstatných kusech rozbor této taktiky souvislosti s celou vládní metodou československou a vyložiti politické příčiny úspěchu lidové strany v minulém desíletí jest hlav-

ním úkolem této studie. V době, která vyžadovala rychlých činů a často improvizovaných rozhodnutí, vykonali politikové fraxe práci, která byla často tvůrčí i pro politickou teorii a kritiku. Pro ni dnes je již i dostatečný odstup a dáno současně i každému viditelné měřítko: výsledek. Politická metoda strany lidové je poučná pro postup stran v demokracii vůbec a v tom je rozbor její příspěvkem i k tematiku: umění vládnout.

Umění vládnout není poslední z lidských věcí. Sociálně demokratické strany po celé Evropě, v Rakousku, Anglii, Francii, Německu i u nás, jsou postaveny v čelo států, neprojevily právě této schopnosti v míře dostatečné a ztroskotavše o opoziční výchovu svého voličstva i o nedostatek státní konstruktivnosti svého socialistického programu, připravily po krátké přechodné době své vlády jen širší a pohodlnější cestu pro návrat vlád stran občanských, jejichž ochota převzít plnou odpovědnost za opatření všech životních nezbytností státních zvítězila pak i ve voličstvu. V tomto ohledu postup strany lidové měl základ v přirozené státotvornosti programu katolického (jako stanuli katolíci v čele vlád v celé řadě demokracií evropských), ale současně byl řízen politickou rozvahou, jež umožnila i v husitském národě českém tak značný úspěch strany katolické v době tak překvapivě krátké.

Situace českého katolictví před válkou: armáda na ústupu

Politické strany katolického lidu českého: katolicko-národní a křesťansko-sociální na Moravě a strana katol. lidu v Čechách vznikly koncem minulého a začátkem 20. století jako obranné lidové hnutí proti podvojnému proudu liberalismu a socialismu, zachvacujícímu myšlení a život měst, hlavně dělnictva a inteligence a pronikajícímu už i na venkov.

V obecném revolučním kvasu myšlenkovém připadala politickým skupinám katolickým demokratická obrana ohrožených kulturních a společenských hodnot současného řádu v duších lidu. Byly to: náboženský ráz školní výchovy, rodina, spočívající na nerozlučitelném manželství, soukromé vlastnictví a proti mezinárodnímu socialismu uvědomělost národní.

Politika frakcí katolických byla v rakouském soustátí dána faktem, že tyto společenské principy, byť zkresleně, byly uznávány v hlavních rysech současným státem a útočností liberálně socialistickou proti nim. Katolicismus byl na sklonku století a počátkem nového po celé Evropě mocensky i myšlenkově na ústupu a tím

byla dána i taktika obrany katolických skupin českých. Byla to taktika armády na ústupu.

Katolíci politicky uvědomělí vystupovali všude z celonárodních, centrálních organizací, ovládnutých pokrokaři a tvořili si postupem let obdobné svazky své vlastní. Ve městech, kde byli ze společenských středisk vystrkováni, kde jim bylo odpíráno zapůjčování místností, opatřovali si vlastní střediska, domy, čítárny. Vylučování z všenárodní instituce »Sokol« pro politickou důslednost katolickou, založili tělocvičné jednoty »Orel«, jež zejména na Moravě dosáhly skvělého rozmachu.

Obranný způsob boje byl patrný i vnitřně na plné odvislosti od metod, organizačních forem a životních projevů na druhé straně. Orel přejal nejenom v zásadě myšlenku tělocvičnou ze Sokola, ale i organizaci a system tělovýchovy, způsob vnějších projevů i architekturu kroje. Biskup Eduard Brynych, vedle budějovického biskupa Jana Valeriána Jirsíka nejlepší z učitelů demokratické emancipace katolického lidu v Čechách, burcuje svědomí katolíků k boji, vyřkl svou výzvu klasickými slovy: proti tisku tisk, proti knize knihu, proti spolku spolek. Radil správně katolíkům, aby přejali metodu boje odpůrcova, aby se mu postavili jeho vlastní zbraní, ale nicméně právě tento způsob zápasu je taktikou typicky obrannou vnějškově i vnitřně.

Byly vydávány různé obrany víry, apologie a celé edice knižní (»Časové úvahy«), jejichž účelem bylo brániti náboženství a církev před útočností liberální a socialistickou. Byla to, jak řečeno, vůbec doba církevní obrany po celé Evropě. Tato izolace katolictví vyvíjela se u nás postupně ve všech oborech veřejné činnosti, nejen v politice, ale i v hospodářském (samostatné peněžní a družstevní podniky) a hlavně společenském životě, takže katolictví bylo těsně před válkou organizováno (hlavně v Čechách) v národním celku odděleně, uzavřeno v jakési ghetto; organizováno nad to ve formách, které nebyly jeho původním dílem, ale převzaty v boji s nepřítelem nebo přijaty z ciziny, hlavně od katolíků říšsko-německých. (Spolky tovaryšské, jednoty sociální atd.)

Tato obranná činnost demokratická, vedená hlavně mladým kněžstvem, docílila velmi dobrých výsledků ve volbách r. 1907 a 1911, kdy v Čechách pro stranu katolického lidu bylo odevzdáno přes 80.000 hlasů, hlavně na venkově, ale už i toto číslo, jakož i nedostatek skutečného vůdce ukazoval v katolickém národě na nepřírozenou vnitřní slabost katolictví. Vůdcovská neschopnost a nehotovost zplodila také chování katolických frakcí politických za války, ve svém celku sotva geniální.

Tato obrana nebyla lehká věc, tím méně, děla-li se proti útočné číselné přesile, vyspělejší nad to orgaanisací, bojovým duchem i kulturními prostředky. Politický katolicism český zažil k tomu ještě těžké chvíle před válkou, kdy hlavně v Čechách po prohraných volbách r. 1911 propadl naprostému rozvratu a vzájemnému boji ně-

kolika frakcí a vůdců, z nichž žádný na skutečného vůdce nedorostl. V těchto dobách prohrál svou popularitu a vůdčí postavení i dr. Rudolf Horský, muž, jenž r. 1894 koncipoval první program křesťanské demokracie české v Litomyšli.

Tuto zkušenost za to, že rozbije zničí i nejsilnější stavbu, dostala dědictvím do vzniku čsl. strana lidová, v níž se všechny frakce po válce sjednotily a ona to byla, jež pomohla také rozmachu strany. Všichni straníci i vůdci v českých zemích, vyrostlí z obrany a na ni celý život odkázání, byli po státním převratu vrženi v poměry, kde mohli a museli všech svých zkušeností široce využít. V této době dospěla také obranná metoda politického katolicismu českého, stělesněná v osobním díle Šrámkově, historické typičnosti. Jan Šrámek teprve za republiky vyrostl ve vůdce, v němž kulturní a politický stav českého katolictví z doby těsně poválečné našel svůj rovnocenný a syntetický výraz.

Úspěch poválečné obrany a cesta k moci

Šrámek Cunctator

Monsignor Jan Šrámek měl na své vůdcovské cestě v počátcích republiky několikrát štěstí v okolnostech, které zabraňovaly odpůrcům vésti radikální boj proti katolicismu: byla to především nehotovost mladého státu, avšak státnického formátu dosáhl promíkaným odhadem situace a pravděpodobného vývoje v nejbližší budoucnosti, na kterémžto odhadu v úplné shodě se svou povahou a nehybností katolického lidu založil svou parlamentní taktiku.

Parlamentní taktika a technika sněmovního jednání jest totiž polem, na němž si získal nejen velikých zásluh, dobyl nejen velikých úspěchů, ale stvořil sám ze sebe osobitý typ politika parlamentní reže.

V době prvních výbuchů poválečného, protikatolického boje kulturního a v době vypjatého sociálně revolučního kvašení u nás zachoval si neotřesitelný klid poznání, že žádná vlna nesetrvává na věky v bodu nejvyššího svého vzmachu, ale padá níž, že kyvadlo nezůstane trčet ve svém výkyvu, nýbrž vrací se po zákonu tíže zpět. Po každé dlouhé a vyčerpávající válce, po každé otřásající revoluci zvedá se v lidech přírodní touha po klidu a obnově sil. Tyto přírodní zákony pracují tedy samy ve prospěch katolictví a státní samostatnost s potřebou autority a konsolidace nového útvaru může přirozeně čekaný postup vývojový jenom uspíšiti.

Toto poznání, opřené o životní zkušenosti a vlastní povahový sklon Hanáka, určilo pevně politickou taktiku a zásadní princip její: o d d a l o v á n í každého revolučního aktu, hlavně kulturního na dobu pozdější. Nikoli dráždivé, striktní zamítnutí, nikoli vlastní iniciativní prosazování požadavků, nýbrž odsunování cizích až do doby, kdy láva vychladne a mocenské poměry se změni.

Tato politika oddalovací byla pak prováděna určitou, pro Šrámka opět typickou taktikou, která je druhým principem jeho politického umění. Šrámek viděl po válce, a nebylo k tomu třeba bystrozraku, že katolický tábor je rozbit navenek i uvnitř, válečnou politikou katolických stran desorientován, znechucen a oslaben, útočností a štvanicemi pokrokovými zakřiknut a tak neschopen žádné hromadné akce, ani obranné. Z toho plynulo poznání, že s tímto lidem jako taktickou jednotkou není možno v aktivním boji počítat a že tedy veškerá obranná činnost politická musí býti vedena na půdě parlamentu, prostředky parlamentní demokracie. A opravdu takřka všechno, čeho byl katolicismus ušetřen a čeho bylo dobyto, či co zachráněno, stalo se vyjednáváním, smlouváním a kompenzacemi na půdě sněmovní.

Tento postup usnadňovala i povaha ostatních vůdců českých stran, kterým vlivem jejich politické minulosti v rakouském parlamentě nebo osobní povahy (Švehla) parlamentní ovzduší bylo nejvlastnějším dějištěm politické činnosti. Všichni tito lidé stáli také na vrcholu moci, z čehož prýštila určitá povolnost. To platí zejména o mocenském sebevědomí socialistů, kteří držíce vhodnou příležitost za cíp roucha, spoléhali se: však je ještě čas. V dobách neklidu byla i u nich nedůvěra k akcím mass, které by potom bylo těžko ovládnout; tak tomu bylo zejména u potomních členů pětky, v kteroužto instituci se vtělily všechny tyto sklony a uvědomění si odpovědné moci. Také ohledy zahraniční nehotového státu, ohled na výbojnější katolictví Slovenska, obava z maďarské propagandy na Slovensku a vůle podati spojencům důkaz zralosti nového státního útvaru způsobit, že tuto taktiku výlučné parlamentní akce mohl Šrámek prováděti s úspěchem a že na ni přistoupili i ti, kdož jí byli připraveni o své revoluční prvorozenství.

Když už parlamentní a kuloárova taktika byla přijata, pracovaly pro Šrámka okolnosti jiné. Se svou frakcí (24 člennou) byl v revolučním Národním shromáždění jazyčkem na váze v otázkách sociálních i národnostně-státních a toho, jakož i potřeby obecně cítěné, aby ústavní listina byla přijata svorným státním aktem všech československých stran, využil mistrně k ústupkům kulturním: tak zabránil zejména, že princip rozluky církve a státu do ústavy pojat nebyl. Největší událostí však, která od základů oslabilá moc pokroko-socialistického bloku a umožnila tak rychlou sanaci popřevratové bezvlivnosti strany lidové i úspěšnost taktiky Šrámkovy, byl rozlom jednotné sociální demokracie československé a vznik komunistické

strany, která baštu socialistického vlivu v republice rozvalila. Byl to doklad nemožnosti náhlé přeměny strany revoluční ve stranu státní a demokratickou; zjev evropský, neboť účast socialistická na vládě a převzetí vládní odpovědnosti ve státech celou svou strukturou občanských, nechceme-li užiti označení kapitalistických, a z druhé strany vítězný postup sociální revoluce ruské, rozlomil všude sociální demokracii ve dva kusy. Revoluční jádro dělnické přešlo ke komunismu a ve státech, kde socialisti vládli i s obalem opozičního dělnictva, nespokojeného s vládou vůbec. V Německu a Československu přechodné vlády soc. demokratické (Tusar, Scheideman, Noske) měly za následek vznik silných stran komunistických; u nás Slovensko a Podkarpatská Rus dodala komunismu zvláštní číselné velikosti. Za to v Rakousku, kde soc. demokracie se neodvážila dlouhého pokusu vládního, komunism neměl vůbec živné půdy a zakrnl.

Hořejší část soc. demokratických stran, zaměstnanectvo, kvalifikované dělnictvo a část středního stavu, ta vrstva, která cítila, že sociální revolucí může více ztratit než získat, vřadila se vědomě do struktury současného státu, kdežto sociálně a kulturně nižší poschodí podlehl komunismu a jeho utopii.

V Československu vlivem zvláštních poměrů a popularity Šmeralovy zbyla ze soc. demokracie jen malá část a její parlamentní síla byla nadále v rozporu s poměrem sil dole. K tomu nutno vzpomenouti, že co soc. demokracie zachránila (Lidový dům), zachránila ještě za pomoci státního aparátu, policie. Po pádu vlády Tusarovy a za první vlády úřednické vznikla tedy nová majorita sněmovní, ve které již byla strana lidová; byly to doby mimořádné se státního hlediska (kolektivní oposice německé majority proti státu) a právě to bylo příčinou, že vůdcové většinových pěti stran, t. zv. pětka: Rašín (Kramář), Švehla, Šrámek, Stříbrný a Bechyně dobyla si brzo veliké autority a moci. Postupem doby rostl vliv tohoto sboru rovnoměrně s odpovědností osob vůdců, kteří všichni překročili válečné příkopy proti sobě navzájem.

Tato »pětka«, pětičlenný vůdcovský sbor pěti vládních stran (republikánské, lidové, nár. demokratické, soc. demokratické a českosocialistické) s mocí až diktátorskou byla nejvlastnější půdou úspěšných výsledků Šrámkovy politické metody oddalovací i kompenzační.

Osobní styk, vzájemná osobní znalost a důvěra a odvaha k odpovědnosti, rovnoměrně se zvyšující se vzrůstem vlastní autority, tvořila sílu tohoto sboru, jenž měl skutečnou vládu ve státě ve svých rukou.

Instituce silné pětky, o tom nebude sporů, znamenala pozvolnou likvidaci revolučních poměrů, nechť k revoluční ideologii vůbec a přechod k pořádku všedního dne. Že k tomuto odzbrojení a zavržení revoluce pracovali i socialističtí členové

pětky, bylo by hodno i zvláštního psychologického rozboru po té stránce, jak z revolucionářů stávali se rychle státníci s osobní potřebou stabilisace poměrů a návratu k dnům obecné kázně.

Že tito mužové šli v »pětce« rychleji tímto směrem a dále, než byly mnohdy s to jejich socialistické zástupy strávit, toho příčinou, jak již řečeno, bylo jednak nebezpečí silné komunistické strany, ohrožující stabilisaci rodícího se státu, jednak ale i odvaha k vůdcovství ve smyslu nikterak socialistickém.

Zrychlený krok obou socialistických členů pětky, Rudolfa Bechyně i Jiřího Stříbrného isoloval je také časem od jejich vlastní armády a byl, u prvního aspoň dočasně, jejich osudem. R. Bechyně vznítil proti sobě kompaktní takřka odpor ostravské skupiny, kde ještě žilo kolektivní socialistické vědomí v rámci soc. demokratické strany, odpor, jemuž Bechyně podlehl a členství v pětce se vzdal. Stejně Jiří Stříbrný padl v podstatě pro tutéž věc, pro odvahu jíti a spolutvořiti vývoj, i když to nebyl vývoj k socialismu.

Že msgr. Jan Šrámek byl jedním z nejpřesvědčenějších obhájců t. zv. pětky (proti níž postupem doby soustředěně se stavěli ideoví stoupenci Masarykovi, legionáři i národní strana práce) a že této pětce dal právě on organizační princip politické spolupráce známým heslem: dohodli jsme se, že se dohodnem (tedy jakési pactum de contrahendo), nebylo ovšem věcí náhody, ale prýštilo přímo z obou základních taktických zásad jeho politiky. Tím, že všichni členové (nuceni ovšem okolnostmi a nemožností jiné vlády, nikoli krásným očima svého odpůrce) přistoupili na tuto devisu, zřekli se každé přímočaré politiky v jakémkoli směru; zřekli se prováděti cokoliv i v ohledu kulturním bez svolení strany lidové. To znamenalo tedy plné zajištění základního úmyslu Šrámkova: oddalování radikálních požadavků na dobu dlouho budoucí. Tím pak, že členové pětky přejali plnou odpovědnost za své činy před vzpouzejícími se vlastními stranami a rozhodli se vyřídit všechny problémy dne ve svém vůdcovském sboru, byla uskutečněna i druhá taktická zásada Šrámkova, aby spory byly odňaty kompetenci kolektivních skupin stranických a předány výhradně diplomatickému osobnímu jednání v pětce, převedeny tedy na pole, kde byly spíše váženy důvody než moc a kde tajnost jednání usnadňovala kompromisy, zabalené do formulí, přijatelných i stranám dole.

Obranná taktika politického katolicismu dosáhla zde největší účinnosti prostředky nejmenšími. Konec konců bojují o stát dvě skupiny: katolická a pokrokově-socialistická a že se podařilo malé frakci katolické o 21 poslancích (byť potenciálně od voleb 1923 silnější) postupně utopiti každou akci nepřátelskou, nutno přičísti vedle příznivé situace také mistrné taktice vůdce lidové strany, vybudované nejen na rozpoznání poměrů a pravděpodobného vývoje, ale také na znalosti lidí (jejich osobních vlastností a sklonů) i různosměrného napětí mezi frakcemi i ambicemi vůdcích osob v po-

litickém táboře. Nejen programy, i lidé tvoří politiku. V tom, jak uměl Šrámek politicky zhodnotiti a využití všech těchto nezvažitelných věcí, jak dovedl zamhouřiti obě oči nad poklesky jiných a jak lidskými nedostatky jejich dovedl dlážditi cestu k svému ideovému cíli — —, v tomto umění jest typem nad jiné velikým.

Postavení vůdců nesocialistických stran v pětce a zejména Šrámkovo bylo podstatně jiné než jeho socialistických kolegů, prostě proto, že čas a vývoj pracoval pro něho. Přistupoval k tomu dále vůbec odlišný poměr stran k vůdci v socialistických a nesocialistických stranách. V kruzích lidového voličstva měl Msgr. Šrámek autoritu postupně silnější a pevnější a stranou vědomě posilovanou a chráněnou. Šrámek se nepotřeboval odvolávati k lidu, dotazovat se během jednání veřejnými schůzemi a veřejným vystupováním, už proto, že by byl zmařil i to, co kompromisem dostával.

Životní potřeba však, politická účelnost taktická a plánovitá promyšlenost splývá někdy s osobní povahou a zvláštními osobními vlastnostmi v nerozeznatelný celek, v jednolitý zjev osobnosti a taková jest i duchovní podobizna vůdce lidové strany. Je zajímavé psychologicky, jak potřeba samoty a potřeba života veřejného a pro veřejnost žijí pohromadě v jediném člověku, dokonce obě silně vystupňovány. Také u dra Šrámkova, muže, který je svým jen v činnosti veřejné, proniká silně v celém životě už od dob seminářských studií pud samotáře. Už tenkrát chodil většinou sám, zabývá se sebou a svými myšlenkami, a jen s několika svými kolegy. Zdá se to býti podivným u muže, jemuž politika a politický život je vzduchem k dýchání, ideálem působnosti, rozkoší a nejvlastnějším životním smyslem. Ožívá i tělesně v parlamentě a krize politické uzdravily vždy jeho přechodné nemoci. A tento člověk, žijící veřejnosti a pro ni, společnosti a jejím vzruchům je na druhé straně osobně takřka nespolečenský. Myslím, že je jediný z vůdců svého postavení ve státě, jenž nepozval ani jako ministr ani jako náměstek předsedy vlády a faktický její představitel k sobě na společenský večer či oběd nebo čaj ať politiky, žurnalisty, umělce nebo pracovníky vlastní strany. Muž, jenž má minimální potřebu, má-li vůbec této osobní potřeby, mluvit s novináři, kteří ať jest už mínění o stavu jako celku i jednotlivcích nejružnější, jsou spoluvůdci veřejného mínění, tak rozhodujícího v demokracii. A nejenom s těmi. Denní tisk, tuto velmoc moderní doby, Šrámek zřejmě osobně podcenil, podcenil jeho funkci i pro expansi vlastní strany v národním prostředí. Sám nenapsal, pokud vím, v letech svého vůdcovství popřevratového žádného článku, v němž by se osobně obracel k veřejnosti s nějakou otázkou, výzvou, pochybou, polemikou, obranou, útokem. V tom je mu podoben jedině Švehla. Jeho řečnické projevy jsou řídké a většinou příležitostné při sjezdech strany a pak ještě přísně držené v mezích odpovědnosti představitele státního úřadu na všeobecné linii katolické, sociální, politické.

Se svými velikými zkušenostmi politika z doby jedinečného historického významu nenapsal žádného pojednání o některém státním problému nebo o programovém státním cíli vlastní strany, o své politice.

Jeho styk s veřejností a to stranickou i mimostranickou byl minimální. Nejen to. O žádném z politiků není tak obecně rozšířeno mínění, že se k němu lze těžko dostat a pak těžko navázat hovor, v němž by osobní zájem a osobní názory skřížil v širší debatě s odpůrcovými, jako o Šrámkovi. Jsou o tom shodné výroky od osob ve státě i politice nejvyšších i drobných straníků.

Tyto rysy lidského portréту Šrámkova, tato jeho povaha samotáře souvisí úzce s jeho politickou metodou a strategií obrany, která gesto vlastní bojovné iniciativy vyloučila takticky z prostředků své akce.

Nemyslím, že by kdy směl příští vůdce napodobiti právě tyto vlastnosti, ale ony, tak vrostlé v povahu moravského Hanáka, mají i hlubší odraz v psychologii strany katolického lidu tohoto historického, obranného údobí. V tom smyslu naplnil se i ve Šrámkovi poznatek, že doba a potřeba nachází si své muže sama.

Stojí totiž za pozornost i s hlediska sociologického, že strany nejsou jen organizací politickou, ale jsou výrazem určitých stránek národní povahy, určitých potřeb kolektivních, nesou znaky určitých stavů a tříd, mají svůj temperament, příslušným vrstvám odpovídající, svůj oběh krevní a tempo životní v akcích, v rozhodování, v mobilisaci i veřejných projevech svých straníků. Proto nemůže tak lehce strana vzniknout a pokusy odštěpenců (Hudec, Vrbenský, Prášek, Kaderka, Stříbrný, Mayer) ztroskotávají. Tato fyziologie a psychologie českého stranictví nedošla dosud vědeckého rozboru. Pro plastičnost představy chci příkladmo přednésti dvojí aspoň srovnání. Strana českých socialistů na příklad, v dokonalé protivě k sociální demokracii a straně komunistické, jest organizována nikoli na jasném programu, na systému myšlenkovém, nýbrž na životním slohu malého člověka českého města a předměstí; je to strana městské ulice, ulice ne ve špatném smyslu. Městská ulice je zrovna tak částí národního života jako náves, či samota v lese. Člověk ulice, člověk v zaměstnání, vyvolaném společenskou organizací (zaměstnanci veřejné dopravy), má svůj vztah k světu ovšem jiný, než samotář, lehčí, vznětlivější. Tělesná teplota strany českých socialistů byla vždy o stupeň vyšší než stran ostatních. Jen ve straně českých socialistů se vyvinul ten zvláštní, liberálnější poměr mužů k ženám, »bratrů« k »sestrám«; všude jinde zachovává se v stranickém styku mezi příslušníky obou pohlaví odstup, jen zde dotýká se bratr těsně a teple sestřina těla. Je to strana (a jí odpovídající církev československá) městského náplavu, nikoli vrstev prahorních. Tato strana obecného tykání a lehkosti životní soustředí se stejně bezvěrze a volnomyšlenkáře jako českého bratra,

vojáka armády spásy, duchovního československé církve, spiritisty a stavitele Nového Jerusáléma, antisemity i pravoslavné Slované. Jen zde se mohlo líhnout tolik korupčních typů právě pro lehkomyslnost okolí a nedostatek společné ideje, která je všude jinde kontrolním měřítkem charakterů a povah. Proto však také žádná aféra této straně nemůže uškodit. Zde se viny a rozpory tragicky neberou. Strana nář. socialistů (frakci Stříbrného typicky národně sociální v to počítaje) je stranou životního optimismu, ona vyplňuje svým stoupenectvem tu prostor českého života, kde se zvláště cítí důvěra k životu, radost z něho, nespoutaná přísností programovou, ty vrstvy, kde se mozek necítí jako tragický dar.

Tato strana (česká, při sám Bůh), je nezbytným doplňkem poměrné vážnosti a zásadové vymezenosti ostatních stran a vedle špatných vlastností svého prostředí ukazuje i jiné, dobré, jako vřelý nacionalismus a kamarádskou družnost městských drobných lidí, která se ráda společně a nahlas raduje; vlastnost cizí na př. lidem venkovským. Tito lidé byli schopni obětí, služeb přátelských jako málokde a nikde se nezaopatřovali tak bratrsky straníci. Pro mravní tragiku scházelo však této straně chápací ústrojí.

Toto povahové složení jest hlavním rozdílem mezi stranou nář. socialistickou a mezi sociální demokracií (a komunistickou stranou naší), stranou naopak vážnou, programu dogmatického a ponurou. Životním názorem této strany byl by spíše pessimismus. Tato vážnost programu, jenž zavazuje přes ideový kdysi materialismus jeho, jest důvodem, proč korupční štiky ve vodách sociální demokracie nikdy neměly možnosti vyžítí se tak plně jako v sesterské straně národních socialistů. Tento povahový rozdíl jest také z největších překážek sloučení obou stran.

Československá strana lidová soustřeďuje v hlavních rysech vrstvy (většinou dosud venkovské), povahově zcela protivné těm, jež se vyžívají ve straně národních socialistů. Svým sociálním složením bližší spíše sociální demokracii, jest stranou chudého lidu se silnou potřebou řádu a životní vážné vyrovnanosti. Strana těžko pohyblivá, strana lidí, nemajících víry v změnu lidských povah a tedy v radikální změnu života zákonnými reformami. V straně lidové žije uvědoměle jiná stránka národní duše. Ze všech hodnot životních, jimiž trvá národ, jako jsou půda, kde má národ místo na slunci, národní cit, držící pohromadě lidi téhož jazyka, *pud sociální a pud po ukojení tělesných potřeb* jednotlivcových a konečně *náboženské vědomí* životního účelu, ze všech těchto hodnot stojí strana lidová v první řadě na poslední. Ona je představitelkou souhrnu jednotlivců, v jejichž duši převažuje náboženské povědomí nad ostatními zájmy. Jen náboženské vědomí způsobuje, že dělník jest ve straně této a nikoli socialistou, že rolník není ve straně agrárně republikánské, živnostník v živnostenské. Světový názor je to, centripetální sociologická síla, která činí stranu nutně

státotvornou, která určuje ráz projevů této strany, tempo jejího života, velmi těžko a pomalu jen a ve výjimečných případech (zabrániti záboru kostelů) schopného vylíti se do ulic, k útočným akcím obrany.

Tuto povahu katolického lidu, soustředěného v straně lidové, utvrzenou dlouholetou obrannou výchovou, znal dobře vůdce strany Jan Šrámek, jenž nepodceňoval také sil odpůrců ve své moci sebevědomě uspalých. Jestliže každý útok z venčí proti katolicismu posílil vždy politickou odolnost jeho, byla by naopak útočná akce kterékoli katolické skupiny způsobila jen škodu: byla by totiž na druhé straně jednak vyvolala prudkou odezvu a za druhé odpudila ty souběžce, kteří se k straně lidové přikláněli ze sociální i duševní potřeby uklidnění. Proto se Šrámek postavil na př. proti článku Durychovu, jenž v létě 1924 ostře napadl Husa, žádaje odstranění jeho pomníku ze staroměstského rynku; ne pro názor sám, ale pro nutnou odezvu, kterou byla zvýšeně intensivní oslava husovská toho roku v Praze.

Zde jest také klíč k pochopení Šrámkova poměru k slovenské straně lidové, která v prvních sněmovních volbách šla společně s českou stranou. Vedle neukázněnosti ludových vůdců, nedostatku jasných politických myšlenek a zkušeností, vedle plné neznalosti poměrů v historických zemích a nespolehlivosti, byla to právě různá povaha lidu obou stran, různá letora slovenská a česká a z ní vyplývající různá taktika obou frakcí, která obě skupiny rozvedla o nepatrnou celkem věc, o rychlost, s níž měla býti a nebyla zřízena tři katolická gymnasia na Slovensku. Ludová delegace sněmovní byla vždy romantičtější a hlučná, radikálnější, oživená silou své moci na Slovensku, naladěná tedy zcela opačně, než česká soudružská strana.

Ludová strana prováděla rychle svou vnitřní organizaci, uvědomovala si teprve svou funkci v novém státním útvaru, bojovala uvnitř o svou vlastní slovenskost s živly, které zájmem katolictví kryly národní vlažnost či lhostejnost, potřebovala volné ruce k agitaci a boji protisocialistickému, podléhající slaběji či silněji náladě protičeské . . a těmito okolnostem nutno přičísti konečně její vystoupení z vlády a rozchod s lidovou delegací. Šrámek proto také volil po chladné úvaze rozejíti se raději dočasně s ludovou stranou než připráhnouti svou politiku k jejich divoké a nevypočítatelné taktice, která by v českých zemích mohla způsobiti jen škody.

Byl zde však i jeden velmi vážný programový rozdíl státního významu. Hlinkova strana ludová není jen politickou stranou slovenských katolíků, je především autonomistickou stranou Slovenské krajiny. Autonomii Slovenska tak, jak si ji ludáci představují a jak pro ni získávali stoupence, autonomii s vlastním sněmem, autonomii, která by mohla býti zárodkem dualismu, česko-slovenská strana lidová připustiti nemohla a nemůže. Nikoli o ka-

tolicism, ale o státně politické rozdíly v programu se rozešly strana lidová s Hlinkovou ludovou.

Naopak autonomie správy zemí: Čech, Moravy a Slezska, Slovenska a Podk. Rusi tak, jak byla uskutečněna správní reformou z r. 1927 je programem strany lidové; Šrámek to byl, jenž proti župnímu zákonu vedl opozici v bojích o ústavu a zachránil aspoň instituci zemských župních svazů; tato linie a zkušenost politická také vedla k utvoření zemské autonomie čtyř zemí republiky. Co z autonomistických požadavků přesahuje tento rámec, co ohrožuje jednotu československé republiky, musí čsl. strana lidová odmítnouti. Strana lidová hájí zde na katolickém úseku a mezi katolickým lidem československým princip státní jednoty a v tom má postup Šrámkův na Slovensku význam a smysl státní. Ludová strana počítala také svým bojem o autonomii zřejmě i na získání maďaronských a slovensky vlašných živlů, které v autonomii slovenské krajiny a hlásání úplné odlišnosti dvou národů: českého a slovenského viděly jen most k uskutečnění aspirací, které s prospěchem československé republiky neměly ničeho společného.

Čin Šrámkův, jenž se odhodlal vystoupiti ve volbách r. 1925 na Slovensku samostatně za vedení dra Martina Mičury, nebyl přijat všude v českých zemích s nadšením a bez kritiky stranické. Přejal tedy Šrámek za tento podnik odpovědnost sám, uvažuje nad to velmi správně, že by Čsl. strana lidová klesla na svém významu, kdyby se stala jen stranou českých zemí a nikoli stranou celostátní, jakou ve spojení s chliborobskou lidovou stranou Vološynovou a čsl. ludovou stranou Mičurovou jest.

Samostatné vystoupení dra Martina Mičury nutilo také ludovou stranu po vítězství r. 1925 směrem k státnosti a odpovědné pozitivní politice a v tom je opět jeho význam spíše státní než stranický. Státní ohled musí rozhodovati jako suverenní hledisko u strany, které má aspiraci býti vedoucí státní stranou. Proto také není možno likvidovati samostatnost čsl. strany lidové (Mičurovy) na Slovensku, dokud Hlinkova strana ludová nezmění svého autonomistického programu, a dokud se neodhodlá utvořiti znovu jedinou volební jednotku v celém státě s československou stranou lidovou. I uvnitř lidové strany jest provedena zemská autonomie (samostatné výkonné výbory zemské), takže podklad pro dohodu jest ústavou a organizačním řádem čsl. strany lidové plně dán.

Je nesporno, že vůle katolického lidu českého je nakloněna a přeje si jednoty se stranou ludovou a že tato jednotu je přirozenou cestou katolicismu k moci ve státě. Důvody pro oddělený postup obou stran na Slovensku mnozí neuznávají za průkazné, tím spíše, že pokrokové strany utvořily vesměs jednotu československou v sobě. Jednotný postup musí býti cílem katolíků českých i slovenských, avšak pro minulost bylo rozhodnutí Šrámkovo správné a

přes zdání opaku přiblížilo okamžik, kdy lidová strana Hlinkova pro tento jednotný postup politický uzraje.

Spojené strany Šrámkova a Hlinkova by rázem byly největší stranou republiky, avšak aby mohla strana skutečně vládu vésti, musí být vnitřně jednotná; v opačném případě každý rozpor uvnitř strany je krisí vládní; je to diskvalifikace strany pro úlohu, k jaké ji číselná síla povolala.

Postup Šrámkův na Slovensku je jedním z hlavních důkazů státotvornosti jeho vládní a stranické metody, důkaz, jenž přesvědčil i ostatní národní veřejnost o státní a národní spolehlivosti lidové strany.

Sem patří také odůvodnění okolnosti, proč Jan Šrámek neprojevil žádnou iniciativu k uskutečnění jednotné fronty katolické v republice jak s Hlinkovou stranou, tak s německými křesťanskými sociály. Stalo se tak ze dvou důvodů, státního a stranického. Podmínky jednoty se slovenskými lidáky byly vyloženy. Stejně státní ohledy brání jednotné politické (ne náboženské) frontě s německými křesťanskými sociály, především základní názor o národním charakteru československého státu, zatím co němečtí křesťanští sociálové snaží se celou svou politickou spoluprací o uskutečnění své koncepce státu národnostního. Program strany lidové je zde jasně národní. Šrámek nejdéle lpěl na formě národní vlády československé a aby zachoval tuto linii, vyhýbal se i v nynější vládě užší formaci katolického bloku. Se stanoviska stranického a ze své obranné politické taktiky dospěl Šrámek k téměř závěrům: katolický živel v republice není vnitřně ani mocensky číselně dosud připraven vedení politiky československé na sebe strhnouti. Jednotná fronta katolická vyvolala by nutně v život jednotnou frontu pokrokově-socialistickou a politické výsledky tohoto seskupení pro katolickou věc nebyly by lepší poměrů dnešních. Víc než tato vnější politická jednota je vnitřní souhlas státní koncepce strany lidové a katolicismu československého se státní koncepcí celého československého národa.

Po stránce vůdcovské taktiky je jasno, že i zde Šrámek je důsledný ve své metodě: odstraňovat bojovné fronty, ale neorganizovat jich. Obrana, nikoli útok. Jen této taktice se podařilo za deset let dokázat národu, že jeho nedůvěra prvních popřevratových let vůči politické straně českého katolicismu ve věcech národně státních byla bezpodstatným předsudkem.

Pastýřský list slovenských biskupů a odjezd nuncia Marmaggiho z Prahy

Ústupová, obranná taktika Šrámkova, vyhýbající se plánovitě srážkám plným čelem s přesilou, byla však dvakrát vyhozena ze svých vlastních kolejí aktivním vystoupením církve proti současným událostem. Byl to pastýřský list slovenských biskupů z 26. listopadu r. 1924 a odjezd apoštolského nuncia arcibiskupa Marmaggiho z Prahy v Husův den r. 1925.

Slovenští biskupové viděli, jsouce (nedávno ještě faráři) v plném styku se svými osadníky logicky nepochopitelný zjev, že totiž věřící lid slovenský vstupuje do spolků socialistických, že volí komunisty a postřehli nebezpečí, které by prodlévající mlčení jejich mohlo mít pro duše svěřené. Komunističtí řečníci svolávali své schůze a tábory dopoledne po kostele a odpoledne po požehnaní tak, aby tam všichni hned z kostela mohli jít. Svě řeči podle potřeby začínali křesťanským pozdravem: Pochválen buď Ježíš Kristus a je známa humorná scéna jak řečník (myslím, že Taussig), mezi řečí musel počkat, až se posluchači, vyrušení vyzváněním, pomodlili Anděl Páně. Komunisti nevystavovali na Slovensku protináboženskou část svého programu, naopak, vyšli vstříc lidu a agitaci svou soustředili hlavně na pole sociální: chudí jdou s komunisty. Jen tak bylo možno, že prostí, pobožní Slováci volili socialisticky a vstupovali do socialistických spolků a organizací.

Šlo zde skutečně o falešné proroky podle písma a tu biskupové, znalí poměrů a života lidu, předstoupili včas před své věřící a křikli jim do svědomí: odkryli karty falešných hráčů a ukázali v beránčích tvářích proroků tlamu a oči vlčí. Zdálo se leckomu s počátku, že jejich pastýřský list má naivitu kazatelen na vsi, ale právě tak ohromil svou venkovskou přímostí: nelze sloužiti dvěma pánům, Bohu a ďáblu zároveň. Nedbajíce politických ohledů a neumějící chodit po diplomatických parketách, nazvali veřejně hřích jeho rodným jménem a pohrozili trestem všem, kdo neuposlechnou jejich učitelského hlasu. Rozlišili přesně snahu pomoci chudým k lepšímu životu od moru komunismu: »nijako nemôžeme dopustiť, aby ste s chlebom alebo bez chleba i smrteľnej otravy požívali a zahynuli«.

Dovolávajíce se příkladu biskupů holandských, německých a švýcarských, dali svému duchovenstvu a věřícím tyto příkazy:

1. Křesťané katolíci nesmí se přidružiti k protikřesťanskému spolku jakéhokoli jména a odboru (výslovně jsou uvedeny spolky anarchistické, nihilistické, socialistické, komunistické a zednářské.)

2. Katolíci, mají-li možnost vstoupiti do vlastních stavovských sdružení, jsou povinni z protikřesťanských vystoupiti.

3. Trpět dočasně účast v takových spolcích lze katolíkům jen když jsou splněny současně tyto čtyři podmínky:

- a) domníval-li se účastník dobromyslně, že je to dovoleno;
- b) může-li dokázat, že platí-li příspěvky, jen aby si uchránil živobytí; noviny jejich nesmí číst i když je pod nátlakem musí odebírat;
- c) nedá-li svůj hlas protikřesťanské straně;
- d) není-li tu nebezpečí, že dočasné členství v protikřesťanské organizaci ohrozí víru člena, nebo jeho rodiny.

Jestliže katolík, jsa poučen o těchto příkazech, zůstane zlomyslně v zakázaném spolku, nesmí býti připuštěn k svátostem (zpovědi), nemůže býti kmotrem při křtu a setrvá-li do smrti v hříchu, nesmí býti církevně pohřben.

Tento pastýřský list publikován byl k Vánocům r. 1924 a způsobil hotové vzbouření v socialistických stranách, proti nimž byl ve svém účinku namířen a které tvořily součást vlády, rovnocennou skupině občanské. Tento pastýřský list byl prvním aktivním vystoupením církve od převratu proti současným poměrům a nebylo náhodou, že vyšel ze Slovenska.

Sám o sobě byl znamenitým činem slovenského episkopátu a kdyby s toutéž energií bylo postupováno před 30 lety v českých zemích (kde tomu vláda a císař František bránil, přeje si klid) mohlo býti mnohým ztrátám katolictví zabráněno, jako na př. v hradecké diecesi, kde biskup Eduard Brynych také konfliktu s císařem neušel.

Pastýřský list slovenský měl však také účinek a byl pochopen odpůrci jedině ve smyslu politickém. Nutno uvážiti, že v programu národní koalice byly od r. 1922 také otázky církevně politické, (úprava poměru státu a církve, svátky, hřbitovy, kostely a matriky), že socialisté naléhali na jejich řešení a že Šrámkovi se dařilo až do této doby soustavně tato jednání oddalovati. Proto aktivní vystoupení slovenského episkopátu proti socialismu vydráždilo socialistické strany ve vládě k prudké reakci. Nehledě na obviňování biskupů z útoku proti pozemkové reformě a maďaronského komplotu, kterážto fantasmie patří trvale k socialistické agitaci a proti níž se ohradil jak nitranský biskup Karol Kmetko, tak zvláštním listem biskupové česko-moravští, soustředily socialistické strany svůj útok proti straně lidové, ale dokonce i republikáni vinili stranu, že mohla zabrániti vydání pastýřského listu a dávno už přistoupiti k řešení církevních otázek. Socialisti chopili se této příležitosti, aby žádali na straně lidové nemožnost, odmítnouti totiž pastýřský list a prohlásiti supremacii státu na celém území republiky i ve věcech církevních společností a v záporném případě vyloučiti stranu z vlády a provésti volby na podzim 1925 s minoritním pokrokově socialistickým kabinetem. Ministr železnic Jiří Stříbrný, jenž byl zástupcem nepřítomného min. předsedy Švehly, chopil

se také radikálně vteřiny, aby posílil své postavení ve straně proti stoupající moci svého konkurenta ministra Beneše a stejně dr. Kramář se postavil do jedné řady s ním.

Hledaje tedy, nalezl zástupce min. předsedy příležitost svaliti v očích veřejnosti vinu za vyloučení lidové strany z koalice na stranu samu, poněvadž na rozcestí mezi státem a církví volila raději Řím než republiku. Tato zjednodušená formulace narazila ovšem na politické umění Šrámkovo, jemuž se podařilo po dlouhém jednání hlavní cíl socialistů zmařiti.

Společné kluby lidové ve sněmovně i senátu prohlásily, že strana chce řešiti i církevně politický program koalice a že trvá na systému národní koalice vládní; že dnešní situace nevyvolala a nadala k ní ani nejvzdálenějšího podnětu a že vyvolávat krizi národního systému z opoziční taktiky je národním a státním nebezpečím.

Počátkem března skončen byl boj jednak vládním prohlášením o pastýřském listě, v němž zvítězilo stanovisko Šrámkovo, že zákony republiky nebyly listem dotčeny a odhlasováním zákona o svátcích a památných dnech, v němž pokrokově socialistická část vlády odnesla si jako jedinou trofej z boje — — — památný den Husův. Vládní prohlášení ze dne 5. března 1925 uznalo právo všech státem uznaných církví a společností náboženských na svobodu ve věcech církevní administrativy v mezích a v duchu platných zákonů a pokud jde o státní výsost konstatovalo, že »zejména ve věcech občanských práv může platiti v celé republice jen jedna svrchovanost, t. j. svrchovanost státu a autorita jeho zákonů a vlády«.

Tato omezující distinkce byla postačující a také zákon o svátcích a památných dnech přejal z církevního Codexu všechny církevní svátky zasvěcené, přejal tedy prostě platné právo kanonické v této otázce a mezi památné dny republiky zařadil vedle 28. října a 1. května den svatých Cyrila a Metoda, den svatého Václava a den Husův, na němž důvodová zpráva vyzvedla jeho zásluhy o znárodnění pražské university a o zachování českého národa i duch v životě státním i literatuře.

Přes všecken úspěch, jehož Šrámek dosáhl tím, že svou posici ve vládě udržel a církevním svátkům zjednal platnost na území státním, musel, byť s protestem, koncedovati Husův den, jehož zavedení jest s pastýřským listem příčinně spíato. A tento zákon, proti němuž protestovala Sv. Stolica, poněvadž řešil jednostranně (unilateraliter) církevní poměry, spadající při trvajícím zastoupení Vatikánu u presidenta republiky do sféry vyjednávání mezi Sv. Stolicí a vládou, byl již sám o sobě zárodkem a příčinou dalšího, ostřejšího ještě konfliktu mezi Vatikánem a vládou na jedné a mezi stranou lidovou a ostatními složkami koalice na druhé straně.

O dni Husově učinila usnesení Congregatio pro negotiis ecclesiae extraordinariis: »quoad festum Hus nullam concessio- nem esse faciendam« (pokud jde o svátek Husův, nelze činiti žád- ných ústupků), při čemž ovšem výraz festum znamená svátek ve smyslu církevním. Třebaže zákon svátkový mohl zavést den Hu- sův jen jako památný den státní a odůvodnil jej nacionálně, byla zde půda pro konflikt přímo připravena, tím spíše, že oddalované jednání s Vatikánem bylo v Římě těžce pocitováno a u příleži- tosti svátkového zákona přímo diplomaticky tento čin vytknut ja- ko akt nikoli přátelský.

Husovy oslavy dály se v republice od převratu s tendencí proti- katolickou, ve jménu Husově založena schismatická církev česko- slovenská a jména Husova užíváno v odpadové akci proti církvi ka- tolické. Tak se díval na věc Řím a takový význam ve skutečno- sti jméno Husovo mělo v pokrokové veřejnosti. Proto když se 23. června dověděl papežský nuncius Msgr. Marmaggi z novin o pro- tektorátu presidenta republiky a členství min. předsedy v čestném výboru při oslavách Husových, podal ihned zprávu do Říma a již 1. července protestoval kardinál Gasparri na našem vyslanectví římském a ohlásil pro případ účasti presidenta a vlády na oslavách odjezd nuuciův z Prahy. V úterý 30. června v ministerské radě oznámil ministr Stříbrný, (jenž za počáteční nepřítomnosti Švehlo- vy předsedal) žádost výboru pro oslavy Husovy, aby president republiky přijal protektorát a min. předseda členství v čestném výboru. Proti tomu se ohradil ministr Šrámek, poněvadž taková účast ministerského předsedy by znamenala i zastoupení jménem ministrů strany lidové, což není přípustno. Když se dostavil min. předseda Švehla, vystoupil proti Šrámkovi, poukazuje na zákon o památných dnech a zdůrazňuje, že oslavy nejsou namířeny proti katolické církvi a náboženství.

Když však ministr Šrámek trval na protestu, nebylo o věci v ministerské radě hlasováno a politicky smluveno s minister- ským předsedou, že se oslav účastní za svou osobu. V pátek 3. července vyložil min. zahraničí dr. Beneš apošt. nunciovi ne- útočný úmysl vlády a na otázku, zda účast je oficielní odpověděl: naturelment, přirozeně. Nuncius na to odpověděl, že pak bude nucen odjeti. Dne 4. července oznámil prostě min. předseda v mi- nisterské radě: bere se na vědomí, že min. předseda se účastní oslavy Husovy a bere se na vědomí a schvaluje, že vláda se účastní oslavy milenia sv. Václava.

Ministr Šrámek, jenž se tohoto dne dověděl o předchozím diplomatickém jednání o oslavě, vysvětlil s pověřením minister- ského předsedy v Břežanech apošt. nunciovi ráz účasti min. před- sedy. Nuncius odvolal se na zprávy ministra zahraničí a své po- věření u presidenta republiky. Ministr Šrámek vyložil zvláštnost českých poměrů a ohled na salus animarum (obava před dalšími

odpady) jako vodítko postupu svého a sprostředkoval ještě rozmluvu s ministrem zahraničí na 6. července. Věc však byla již hotova 5. července rozloučil se nuncius s diplomatickými zástupci u pražské vlády v Břežanech, téhož dne obdržel z Říma rozkaz, aby s verbálním protestem opustil Prahu. To oznámil na přání nunciovo také již v sobotu 4. července arcibiskup Kordač na oslavě cyrilometodějské v Plodinové burse. Přesvědčiv se pak v pondělí 6. července o skutečné účasti presidenta a předsedy vlády na oslavách, jakož i rázu jejich, odejel nuncius večer z Prahy, doprovázen arcibiskupem pražským, opatem M. Zavoralem a jinými církevními hodnostáři. Na nádraží na otázku senátora opata Zavorala, muselo-li dojít k tomuto kroku, odpověděl: Bohužel, nebylo vyhnutí. Následujícího dne vydána poloúředně zpráva, že »vzhledem k hlučným manifestacím protikatolickým, jež byly organizovány v památný den M. Jana Husi a jejichž protektorát přijal sám president republiky T. G. Masaryk a čestné předsednictví ministerský předseda Švehla, Sv. Stolicе na znamení protestu pro takovou urážku, způsobenou jí a ovšem čsl. katolíkům nařídila apoštol. nunciovi Mons. Marmaggimu, aby téhož dne opustil Prahu.«

Tato zpráva »Lidových Listů«, roznesená ihned zvláštními vydáními pokrokového tisku, způsobila nesmírné překvapení v celé veřejnosti. O předcházejícím jednání diplomatickém nikdo nevěděl a proto v první chvíli nebyl význam a smysl odjezdu ani pochopen. Socialistické i liberální strany, předběhnuté o několik délek českými socialisty, kteří uspořádali protestní akce a tábory proti Sv. Stoličce za domnělou urážku presidenta a čsl. národa, žádaly odsouzení činu nunciova. Dr. Kramář stál zde svorně se socialisty v téže řadě. Se stanoviska Vatikánu, vidoucího správně v kacíři Husovi nástroj protikatolické akce, dopustila se vláda pražská dvojí chyby: ústavní, že se postavila i s presidentem za jednu stranu, na něž se dělí veřejné mínění národa, a to za menšinu proti většině; diplomatické, že majíc styky s mocností, dopustila se nepřátelského aktu proti ní přes předběžné varování.

Česká veřejnost katolická příliš dobře znala presidenta Masaryka, jeho názory, život a výroky, aspoň mu bez vyvrácení připisované (katolíci budou mít v republice tolik práv, kolik si jich dobudou; Řím musí být Čechem souzen a odsouzen; Tábor je náš program), takže více než formální účast na oslavách, vytýkal tisk strany lidové sám průběh a urážlivý ráz oslav, jako husitské vlajky na Hradě, ačkoli zákon předpisuje jasně, jakých vlajek president a úřady mají užívat, dále protestantský text manifestu, předčítaný protestantským profesorem dr. Hrejsou, text, jenž i dle posudku poslance dr. Ant. Hajna byl spíše konfesijním projevem minoritních církví evangelické a československé než oslavou národních zásluh Husových, jak je stylisoval zákon o památném dni Husově;

tyto důvody jsou pak oficielně rozhodny pro oficielní představi-
tele státu.

Lidové kluby sněmovní prohlásily, že litují odjezdu apoštol-
ského nuncia, k němuž za daných poměrů dojíti muselo a označily
případ za spor povahy diplomatické. Nápor proti lidové
straně byl však stupňovaně obnoven a vládní prohlášení o odjezdu
nunciově, za něž by vláda odmítla odpovědnost, mělo opět zne-
možniti straně setrvání ve vládní koalici čsl. stran. Čeští socialisté
chtěli v předvolebním úmyslu přenést boj z ulice a táborů do sně-
movny a samé koalice a podali radikální interpelaci o konfliktu
Vatikánem, kterou však koalice zamítla předem. Svému radika-
lismu, vyvolanému poměry ve vlastní straně podlehl zde i ministr
Stříbrný. Napadl ve 20tičlenném výboru koaličním apoštolského
nuncia, že se mísil do vnitřních poměrů a porušil suverenitu státu
a když ministr zahraničí dr Beneš, odpovídaje na dotaz Kramářův,
prohlásil, že nuncius jednal jen v mezích své kompetence a plně
svou povinnost, podal ministr Stříbrný demonstrativně demisi
Jaká ironie osudu! Odpůrce Říma padl, protože zástupce Říma
opustil Prahu. Tu už bylo zřejmo, že taktika pokrokově socialis-
tická zůstala za taktikou vůdce lidové strany, na nějž čekalo
ovšem teprve hlavní a nejodpovědnější rozhodnutí. Dva dny na
to jednala ministerská rada (17. a 18. července) o konfliktu s Va-
tikánem. Ministr Beneš podal nejprve zprávu o předběžném di-
plomatickém jednání před 6. červencem, ve kterém upozorňoval,
že vláda nechce žádných sporů vyvolávat a že účast presidenta a
vlády na oslavě Husově nesmí býti vykládána jako nepřátelský akt
vůči Sv. Stolicí. Zprávu tu vzala vláda na vědomí a usnesla se na
tomto prohlášení:

»Vláda za vývoj událostí spojených s demonstrativním odjez-
dem pana papežského nuncia nemůže býti činěna zodpovědnou.
Odchodem pana papežského nuncia byl porušen poměr našeho
státu s Vatikánem, který vláda o své újmě snažila se upravit
korrektně tak, aby upravení poměrů církve a státu bez boje mohlo
býti řešeno. Vláda, která v celé věci postupuje dle svých plných
práv a povinností, ale také s plným šetřením citů katolického oby-
vatelstva republiky, vyčká dalšího vývoje událostí. Přeje si brz-
kého vyřešení sporu, jakož i vůbec smírného a ku všem nábožen-
ským vyznáním a církvím spravedlivého vyřešení církevně-politi-
ckých otázek u nás. Vyřízení celého sporu nelze si však jinak
mysliti, nežli že pro příští oslavy Husovy mezi naším státem a
Vatikánem podobného konfliktu vzniknouti již nesmí. Musí tudíž
míti vláda při jednání s Vatikánem záruku, že ustanovený Husův
den státním památným dnem bude nadále považován za řešený
platným zákonem a že o způsobu oslav tohoto dne za účasti státu
budou jako ve věci vnitřně-politické rozhodovati výhradně a je-
dině zákonní zástupci československého lidu.«

Dva lidoví ministři hlasovali sice v ministerské radě proti tomuto prohlášení, avšak lidová delegace sněmovní byla postavena před těžký úkol, rozhodnouti, zda může setrvati ještě ve vládě, stojící v konfliktu se Sv. Stolicí, či zda má z vlády vystoupiti. Svěsti boj plnou frontou s táborem pokrokovým právě pro tuto otázku, tedy na terénu, jež si strana sama nevybrala, populární nebylo. Nesmí se zapomínati na stanovisko většiny i českého kněžstva ještě před málo lety v Jednotě duchovenstva, jež nebylo vzdáleno vyslovených snah po revisi Husova procesu; dále, že výbojný postup malé parlamentní frakce katolické byl proti veškeré dobře se osvědčivší taktice strany od převratu; že byla obava před novými odpady, pro něž znovu nyní rozvířena agitace; a konečně, aby katolicism nebyl znovu postaven v očích neinformovaných jako živel národně vlašný a s vlastním státem a národem necítící.

Situace byla ztížena ještě tím, že dvě katolické strany, slovenská strana lidová a německá křesťansko sociální (nehledě na Maďary) byly v prudké oposici proti vládě pro průběh Husových oslav a že tedy katolický politický tábor byl o věc sám v sobě takticky rozdělen.

Uváživ všechny tyto okolnosti, rozhodl říšský výkonný výbor strany lidové za předsednictví Šrámkova zůstatí ve vládě a nevystoupiti ani tehdy, když by došlo k úplnému diplomatickému přerušení styků mezi vládou republiky a Svatou Stolicí; opustiti vládu mělo býti zůstaveno prvnímu protikatolickému počínu vlády nebo sněmovny po této diplomatické roztržce.

Toto rozhodnutí, rozlišivší diplomatický spor od vnitřní politiky, bylo znamenitým politickým činem taktiky, která se vyhýbala po řadu let otevřenému konfliktu na frontě jí vnucené a každé srážce plnými silami s ostatní národní společností českou. Vylíčil jsem podrobně tyto dva bojovné případy, poněvadž osvětlují zvláště ostře metodu politiky strany lidové za vedení Šrámkova v místech nejchoulostivějších, v konfliktech církevně politických.

Konečná likvidace sporu čsl. vlády s Vatikánem, uzavření »modu vivendi« se Svatou Stolicí, obsahujícího hlavně dohodu o jmenování církevních hodnostářů a přizpůsobení hranic diocezních hranicím státním, jakož i jmenování nového apoštolského nuncia arcib. Ciriaciho dalo po třech letech za pravdu stanovisku strany lidové z roku 1925. Není zajisté nesprávně vyvozovati tento závěr ze soukromého projevu vatikánského diplomata r. 1928, že třeba míti porozumění pro zvláštnosti tohoto národa.

Také v proslovu apoštolského nuncia arcibiskupa Ciriaciho při odevzdání pověřovacích listin dne 11. května 1928 a v odpovědi presidenta Masaryka, vyrovnaných v souzvuku, můžeme spatřovati více než obyčejnou diplomatickou zdvořilost. Jménem Svaté Stolicе prohlásil papežsky nuncius:

»Ač teprve nedávno ustavena jako stát, jest tato země bohatá národními tradicemi, neméně starobylými než slavnými. Umístěna ve středu Evropy, stává se svojí vlastní polohou jakýmsi mostem, spojujícím různé národy a zdá se býti vskutku určena prozřetelností, aby se stala elementem míru a rovnováhy. Vím dobře, že vaše Excellence a vaši osvětlení spolupracovníci chovají hluboko v srdci tento vznešený úkol, k němuž Svatá stolice zajisté neodmítne svoji spolupráci, jsouc neúnavným apoštolem míru a spravedlnosti.«

Odpověď presidentova zněla:

»Jak vaše Excellence velmi dobře poznamenala, ukládá nám zeměpisná poloha této země ve středu Evropy zvláštní úlohu. Území této republiky vždy bylo křižovatkou, po níž procházely a procházejí různé ideologické proudy, zúrodňující naši civilisaci. Tyto mnohotvárné vlivy, jimž jsme byli vystaveni po staletí, právě tak jako proměnlivost našich dějin nám doporučují snášenlivost. Ona jest vedoucí myšlenkou ve snaze naší republiky po zavedení pevného pořádku u nás a ve společenství národů.

Plně si vědomi úkolů, které nás čekají, obracíme veškeré své snahy k ideálu míru a všeobecné spravedlnosti a jsme šťastni, že můžeme spoléhati na spolupráci Svaté Stolice na cestě k tomuto cíli. Mohu ujistiti Vaši Excelenci, že je upřímným přáním vlády republiky i mým vlastním, spolupracovati s Vámi na tom, aby vztahy mezi Svatou stolicí a naší zemí se stávaly stále užšími a srdečnějšími.«

Je nutno srovnat tyto věty presidenta republiky s veřejnou činností profesora T. G. Masaryka, aby bylo jasno jak státnické uzrání autora těchto vět, tak i mocenský úspěch politické taktiky strany českého katolicismu a jejího vůdce.

Tento úspěch došel také vynikajícího uznání papežem Piem XI. Apoštolský nuncius, arcibiskup Ciriaci, odevzdal náměstkovi předsedy vlády republiky, Msgru dru Šrámkovi od Sv. Otce medaili z ryzího zlata; vyznamenání, jehož se naposled před tím dostalo za zásluhy o církev nynější královně španělské.

Výsledky voleb do Národního Shromáždění roku 1920 a 1925

Číselný přehled dvou voleb do Národního Shromáždění za prvního desetiletí r. 1920 a r. 1925 ukáže nejlépe, jak politické i psychologické předpoklady, na nichž byla vybudována taktika postupu lidové strany, byly správné a jak vývoj věcí jim dal za pravdu.

V revolučním Národním Shromáždění, jehož složení odpovídalo politickým poměrům českým těsně před válkou a za ní měla čsl. strana lidová 24 členy ze 213 poslanců (mimo to klub slovenský, v němž někteří ludáci, čítal 41, později 55 členů.)

Síla stran zde byla:

Čsl. strana agrární	55 členů,
sociální demokracie	53 »
státoprávní demokracie	46 »
čsl. strana socialistická	29 »
čsl. strana lidová	24 »
česká strana pokroková (realisti)	6 členů.

Čsl. strana lidová se svými 24 členy (18 z Moravy, 6 z Čech) byla v revolučním Nár. shromáždění nejmenší z českých stran. (Realisté se rozešli.)

V prvních volbách do Národního Shromáždění, konaných 18. dubna 1920 obdržela Čsl. strana lidová spojená ve volební stranu se slovenskou stranou ludovou

do směmovny	699.728 hlasů, 33 mandáty,
do senátu	622.406 hlasů, 18 mandátů.

Síla socialismu byla v těchto volbách veliká a dosahovala skoro poloviny všech odevzdaných hlasů.

Z 6 milionů 200.032 platných hlasů měly

socialistické strany	2,955.688 hl., to jest 47.7%,
nesocialistické strany	3,244.346 hl., to jest 52.3%.

Složení v poslanecké sněmovně bylo jim ještě příznivější, měli zde socialisti 49.84 procent, nesocialisti 50.16 procent všech mandátů. Jednotná sociální demokracie se svými 74 mandáty (za ní nejbližší republikáni 40) byla vedoucí stranou sněmovny i republiky, což Tusarův kabinet representoval navenek.

Tyto volby znamenaly vrchol socialistické moci v republice, moci, kterou brzo následovavší rozkol v sociální demokracii, souboj mezi státotvornou a revoluční částí strany, úplně rozvalil.

Po rozluce zůstalo sice v klubu soc. demokratických poslanců 55 členů, ke komunistům přešlo 19 členů s Bohumírem Šmeralem v čele (v senátě 34 soc. demokratů, 6 komunistů), ale to byla čísla na hliněných nohách, neboť poměry ve voličstvu byly zcela opačné; tam přešla většina strany k levici a komunistům, takže sama státní správa musela policejní mocí proti vlastním socialistickým stoupencům zachrániti držení pražské centrály, »Lidového domu« pro vedení soc. demokratické pravice.

Tento nepoměr mezi počtem stoupenců a počtem členů v sněmovnách ochromil moc soc. demokracie i za všennárodní koalice a to byla mocenská příčina, proč váha strany lidové vzrostla. Strany nesocialistické nemohly ovšem vyvolati volby nové předčasně, poněvadž by komunistická oposice přišla jako první strana z voleb zpět a to by za tehdejší svorné oposice německých stran mohlo býti katastrofou státní. Odtud, z této státní situace plynula síla t. zv. »pětky« s mocí až diktátorskou. Rozlom soc. demokracie však přece způsobil, že ve všennárodní koalici stály proti sobě rovnocenné dva bloky: socialistický a nesocialistický a nikoli socialistická převaha.

Volby do Národního Shromáždění 15. listopadu 1925 znamenají velký odliv voličstva od socialismu, úpadek revoluční nálady dělnických mass a stoupající sebevědomí občanského živlu. Ač bylo odevzdáno skoro o milion hlasů více než r. 1920, poklesl počet socialistických mandátů i počet hlasů. Nesocialistické strany získaly 60.56 procent, socialistické 39.44 procent mandátů sněmovních.

Československá strana lidová obdržela nyní (slovenští luďáci kandidovali samostatně) 691.238 hl. při volbách sněmovních a 618.033 při volbách do senátu.

Kdežto r. 1920 měli lidovci s luďáky dohromady 33 poslance (v tom 12 luďáků) a 18 senátorů, dostali r. 1925 čsl. lidovci 31 poslance, 16 senátorů, slovenští luďáci 23 poslance, 12 senátorů.

Tato čísla nejlépe ukazují nejen psychologický odliv myslí od poválečné revolučnosti, ale i veliký úspěch politiky a postupu vedení československé strany lidové.

Ve volbách do senátu N. S. byla r. 1925 v historických zemích (Čechy, Morava a Slezsko) lidová strana vůbec stranou číselně první. Poměr sil byl tento:

Čsl. strana lidová	594.307 hl.,
republikánská strana čsl. venkova	588.254 »
komunisti	541.536 »
sociální demokracie	468.296 »
národně socialistická strana	464.298 »
živnostenská strana	234.054 »
národní demokracie	229.553 hl.

Je to zajímavý doklad pro psychologii voličstva od 26 let nahoru; jak s postupující zralostí rozumovou i věkovou a s založením rodiny roste potřeba po pevnějším životním základu a vyrovnanosti společenské. To je zjev obecný, po válce však zvláště zřejmý a právě tento odliv myslí od poválečné revoluční nejistoty, živelní touhu po klidu zachytila v sobě strana lidová, svou taktikou se této potřebě vědomě přizpůsobivší.

Rozklad všennárodní koalice

Česko-německá vláda bez socialistů

Volba presidenta republiky r. 1927

Náměstek předsedy vlády dr. Šrámek

de facto v čele vlády v jubilejním roce

republiky

Základem všennárodní koalice byla rovnováha moci socialistických a nesocialistických stran. Tato rovnováha byla listopadovými volbami porušena, poněvadž socialism z nich vyšel poražen. Voličstvo dalo jasně na jevo, že smýšlí protisocialisticky a vítězné strany republikánská a lidová byly nuceny řídit se tímto hlasem svého voličstva. To byl tedy důvod, proč republikánská strana žádala uzákonění pevných zemědělských cel a lidová strana dala jako minimální kulturní požadavek veto proti obsazení ministerstva školství socialistou.

Pro socialisty zbývalo zde jediné: přizpůsobiti se této změně a učiniti ústupky stranám nesocialistickým. To ovšem stranicky nebylo pro ně možné, poněvadž porážka volební zradikalisovala socialistické massy a pro vůdce byl přechod od plné moci k podřadnému místu ve vládě nesnesitelný. Proto obnovený Švehlův kabinet všennárodní v prosinci 1925 měl krátké trvání a byl vystřídán ještě v zimě 1926 kabinetem úřednickým, nikoli minoritním kabinetem parlamentním, což patří k zvláštnostem čsl. demokracie.

Zde je vhodné připomenouti epizodu, kterou vyličil Rudolf Bechyně v prostějovském »Hlasu lidu«. Když Antonín Švehla po volbách 1925 byl pověřen utvořením nové vlády, nabídl socialistům ministerstvo školství, podceňuje zřejmě psychologickou nemožnost, aby strana lidová po vítězných volbách právě tento fakt snesla. Msgr. Šrámek položil veto a tu Švehla, ztrativ na chvíli klid, jak praví Bechyně, vrátil presidentovi mandát s žádostí, aby pověřil úkolem utvořiti vládu Msgra Jana Šrámka, jsa přirozeně jist, že se mu to nepodaří. Šrámek tento úkol přijal a jednal se stranami, nechávaje po tři dny v celé veřejnosti působiti překvapivou účinnost sensace, že katolík jedná o utvoření vlády. Rudolf Bechyně líčí s hořkým sarkasmem vyjednávání své — za stranu soc. demokratickou — se Šrámkem.

Muž, jenž volal v revolučním Nár. Shromáždění na vůdce lidové frakce: »ty černý pope odtud poletíš« přišel r. 1926 k témuž monsignorovi, pověřenému presidentem utvořit vládu. Bechyně nebral úkol samozřejmě vážně, vybuchoval zlými a mstivými poznám-

kami, střídavě urážej Šrámků, jenž zachoval naprostý klid. Za sebe odmítl jasně do Šrámkova kabinetu vystoupit.

Šrámkův pokus ztroskotat, ale toto poslán, byť sebe kratší, mělo znamenitý účinek na massy lidového voličstva, které vidělo: hle, toť výsledek volebního vítězství. Vidělo na vlastní oči, že volby jsou opravdu boj o moc, a když Šrámek vrátil mandát, řekli si: ještě jsme takové moci nedosáhli. Ale pocit ulehčení a sebevědomí při pohledu zpět na první měsíce mladé republiky zůstal a pronikal posledním straníkem. To chtěl asi říci Bechyně svým posudkem: »Se stanoviska klerikálního a s ohledem na budoucnost bylo pověření msgra. Šrámků neobyčejným úspěchem.« (Nová Svoboda č. 34, 1928.)

Pokus o novou vládu, kterou uskutečnil potom Švehla, ovšem ztroskotat o vnitřní, mocenské příčiny. Také Švehla padl, poněvadž se všennárodní koalice vyžila a Bechyně přijal z rukou presidentových, odmítnuv pokusiti se o prodloužení jejího života, její úmrtní list, otevřev při tom dveře vládní novému min. předsedovi Černému. Švehla odejel do ciziny.

Za tohoto^o úřednického kabinetu proměnily se pak volební číslice z listopadu 1925 v nové mocenské seskupení. Dva protisocialistické bojovné návrhy strany republikánské a lidové na zavedení pevných zemědělských cel a úpravu kongruy pro kněžstvo rozdělily sněmovnu novým dělícím: nikoli národním, nýbrž hospodářsky kulturním. Tak proti zemědělským a katolickým stranám (republikánská, Bund der Landwirte, lidovci, luďáci, němečtí křest. sociálové) stanuli socialisti obou národností v nejprudčí opozici. Vývoj byl náhlý a do poslední chvíle nevěřili mnozí — na prvním místě Bechyně — že Němci jsou schopni jít s českými zájmovými stranami společně. Bouřlivé hlasování o oba zákony, při nichž opozice podnikla i útok na předsednickou tribunu, vedl hlubokou rozdělovací čáru mezi oběma tábory, z nichž vyrostla později trvalá, nová majorita sněmovní. O vytvoření této fronty měl přednostní zásluhu dr. Hodža, jehož politická váha od této doby stoupala, o důsledné provedení boje, o zlomení teroru menšiny proti demokracické většině se zasloužil opět msgr. Šrámek na místě nikoli posledním.

Myšlenkovým otcem česko-německé koalice ovšem Šrámek není, neboť právě on to byl, jenž neopomenul příležitosti prohlašovati, že lidová strana uznává za státně prospěšnou koalici československou; byla v tom jednak taktika, směřující proti vyloučení strany lidové z vlády utvořením českoněmecké koalice pokrokové, jednak skutečné přesvědčení, že nepřišel ještě čas a že německé strany neuzrály dosud k účasti na vládě státu, proti němuž se jen pomalu vzdávaly zásadní opozice.

Vláda Švehlova, která se 14. října 1926 představila sněmovnám,

byla pro účast německých stran křesťansko-sociální a Bund der Landwirte (dr. Mayer Harting a prof. Spina) nazvána vládou historickou. Ve vládním prohlášení ocenil Antonín Švehla tuto významnou skutečnost ve stavbě státu, usnadněnou na mezinárodním poli úmluvou locarnskou, kterou Německo uznává sua sponte a definitivně naše státní hranice, zahrnující v sobě silnou menšinu německou. Ministerský předseda prohlásil vůli státního národa k dobrému spolužití s německou minoritou těmito strážlivě rozumnými větami: »Dnes, díky vítězství myšlenky demokracie můžeme jednati v našem státě jako svobodní občané bez cizí patronance přímo, otevřeně, jako rovný s rovným. Jsme si vědomi, že difference, plynoucí z různých národních kultur nezmizí, ale to, oč jde a o čem jsme přesvědčeni, jest možnost a nutnost změnití k lepšímu způsob vyřizování a odklízování diferencí a sporů. V tomto směru chceme raziti nové dráhy a věříme, že právě tak, jako demokracie nám umožnila řešení sporů sociálních a zápasů kulturních, také otevřela nám i cestu k řešení národního soužití a spolupráci pro uskutečnění všech úkolů našeho státu. Za osm let naskytlo se nám dosti příležitosti vyzkoušeti demokratické metody a i kdybychom byli někde pochybili, jedno naší demokracii nutno přiznati: že se nezastavila před žádným těžkým úkolem, před který nás poválečná doba postavila. A nebylo těch úkolů málo a nebyly lehké. Se stejnou odvahou přistupujeme dnes k řešení dalších problémů. Nepřistupujeme k němu lehkomyšlně a nejsou nám neznámy obtíže z nahromážděných předsudků. Jsme si však také vědomi toho nezměnitelného fakta, že my zde, jak tu jsme na této zděděné půdě zrozeni, prožili jsme spolu již více než celé tisíciletí. Tato skutečnost a nezdolná víra, že jsme a zůstaneme spolu po všechnu budoucnost, ukládá nám, abychom přemýšleli a abychom pracovali k tomu, aby naše součinnost a spolupráce byla trvalá. Tento úkol vznešený a veliký vtiskuje dnešnímu okamžiku význam historický a toto vědomí bude nás sílití ve všem našem smýšlení a konání.«

Do tohoto kabinetu Švehlova, smíšeného s ministry odborníky (strana lidová byla a jest pro vládu čistě parlamentní, složenou z poslanců) nevstoupili ihned luďáci, nýbrž až 15. ledna 1927 (dr. Gažík a dr. Tiszo) a národní demokraté, ačkoli tvořili od počátku pevnou součást vládní většiny. Národní demokraté zřejmě pro účast německých ministrů a uměle vystupňovaný odpor fašistické části své strany. Tyto překážky překonali však během roku a opět později vyslali do kabinetu poslance Ing. L. Nováka na křeslo ministra obchodu.

Základem této koalice byla skupina stran zemědělských: republikánská strana a Bund der Landwirte a skupina stran katolických: čsl. strana lidová, slovenská ľudová a německá Christlich sociale Volkspartei. Toto složení odpovídalo tendenci voleb z r. 1925

a ačkoli strany se neřadily nikdy v bloky ve vládě, došlo toto slo-
žení výrazu zvolením dra Šrámka náměstkem předsedy vlády.

Po stránce hospodářsko-sociální měla tato vláda úkol uvést dosavadní zákonodárství sociální v soulad s hospodářskou nosností obyvatelstva a státu a dát pevný základ prosperitě národní výroby. »Všecky sociální reformy by nám nebyly nic platny, kdybychom si na ně nevydělali«, to byl smysl tohoto programu, jež přednesl předseda vlády při projednání rozpočtu 4. prosince 1926 a který znamenal ritardando v tempu hospodářsky nepodložených sociálních reforem po době socialistické přednostní účasti vládní.

»Odhlasovali jsme zákony sociální, které znamenají zlepšení životní úrovně hospodářsky slabých vrstev občanských. Chceme-li však pokračovati na této cestě, zabezpečiti provádění přijatých zákonů a docíliti postupného jejich zdokonalení, musíme pečovati o zachování výrobní zdatnosti, rentabilitu podnikání a tím zabezpečení státních příjmů.«

Koalice bez socialistů, neměla jak zřejmo, ráz protisociální. Výše citované prohlášení premierovo bylo stanoviskem obyčejného rozumu, nikoli protisocialistické ideologie.

Nesocialistická vláda dokonala po všech stránkách konsolidaci republiky. *Němci, slovenský radikalism autonomní a komunism* — to byly tři problémy republiky, jejichž mimořádná naléhavost byla pocítována na sklonku koalice t. zv. všenárodní. Nuže, tyto velmi zásadní politické otázky byly rozřešeny vládou, vyšlou z voleb 1925. Němci a luďáci přešli do vlády a komunism byl tak oslaben poměrnou hospodářskou prosperitou a energií vládní, že byl neschopen každé akce.

Vynikajícím dokladem toho byla naprostá porážka komunistického vedení o t. zv. rudém dnu 6. července 1928 při hasičském sjezdě, kdy přes nařízení Moskvy a veliké přípravy strany pro pohotovost policie a četnictva k žádné manifestaci vůbec nedošlo. Bucharin na kongresu III. internacionály měsíc potom označil porážku československé sekce za největší neúspěch komunistů poslední doby v Evropě a delegát české sekce na sjezdu Jílek vysvětlil komunistickému kongresu hospodářské příčiny této porážky, při níž komunistické massy projevíly naprostý nedostatek vůle k nějaké revoluční akci. Soudruh Jílek dle Rudého práva v Moskvě pravil:

»Hospodářství Československa jest již déle než rok v etapě konjunktury, při čemž můžeme zjistiti na základě číslic, že celkem překročilo předválečnou úroveň. V některých průmyslových odvětvích byla tato úroveň značně překročena. Konjunktura v Československu není ani tak podmíněna vnitřními příčinami jako konjunkturou v Německu. Nezaměstnanost je v tomto roce podle státní statistiky, která zahrnuje jenom část nezaměstnaných, nejnižší od založení Československa (koncem června 1928 32.701.) Spotřeba uhlí je v prvních pěti měsících roku 1928 o 15 procent vyšší než

v tomto období roku 1927 a o 21.5 procent vyšší, než v tomtéž období r. 1926. Podobný obraz dává výkaz o přistavování vagonů. V prvních pěti měsících 1928 bylo naloženo 2,350.000 vagonů proti 2,202.500 vagonů v téže době r. 1927. Čistý výnos daně z obratu obnášel v prvním čtvrtletí 1928 asi 585 milionů Kč proti 493.5 milionům v roce 1927. Ve stavebnictví a železářském i v strojnickém průmyslu jeví se v tomto roce neobyčejný vzrůst. Také zahraniční obchod dosáhl neobyčejné výše.«

Nehledě k znamenitému způsobu propagandy konsolidace Československa v 10. roce jeho existence před forem komunistů celého světa, je těchto několik čísel v ústech komunistových dokladech, že komunismus je houba, která roste jen v mokravých místech bídy a zoufalé nespokojenosti. Není neskromností, připsala-li si nesocialistická koalice, zrozená z boje o celní ochranu zemědělské práce, svůj podíl zásluhy na tomto vývoji věcí. Za vlád nesocialistických jsou možnosti komunistické agitace daleko menší, přes všechnu podivnost věcí, než když kdekoli socialisté spoluvládli.

Z politicky nejdůležitějších osnov zákonných, které vláda z října 1926 uzákonila, byly: systemisace a úprava platů státních zaměstnanců, osnovy branné (o délce služební doby, o umísťování dělesloužilců, o odnětí volebního práva aktivnímu vojsku, o náhradní záloze), berní reforma, která snížila sazby daňové, zákon o organizaci politické správy, zvýšení pensí staropensistů, novela sociálního pojištění dělnického a pensijní pojištění soukromých zaměstnanců.

V ohledu kulturním obnoveny normální styky se Sv. Stolicí a uzavřen »modus vivendi«, (dohoda o jmenování církevních hodnostářů a rozhraničení církevních diocesi v souhlasu s hranicemi státu), v školské politice zmírněny výstřelky habrmanovské éry nařízení o obsahu učebnic a některých náboženských úkonech.

Politickým činem, při němž se zvlášť charakteristicky projevila taktika strany lidové a politická zralost katolického lidu, byl postup při volbě prezidenta republiky v květnu 1927.

Vůdce strany lidové hájil stanovisko, že při aktu takové státní důležitosti, jako je volba hlavy státu, je nutno, aby celá vládní majorita postupovala jednotně a volila téhož kandidáta. Jediným, kdo by mohl přicházeti v úvahu vedle dosavadního prezidenta, byl ministerský předseda Antonín Švehla. Když tento neprojevil úmyslu kandidovat a vyvolal izolované rozhodnutí představenstva strany republikánské pro novou volbu prezidenta Masaryka, byla pro vůdce lidové strany věc rozhodnuta. Nemohl se propůjčiti k žádné osamocené akci jiné, poněvadž bylo jasno, že T. G. Masaryk zvolen bude v nejhorším případě ve volbě užší, pro kterou oznámili své vystoupení i komunisté a poněvadž bylo příkazem politického rozumu i státního zájmu, aby vládní majorita nevydávala příštího prezidenta této nepříjemné situaci. Volba hlavy státu není příležitostí,

při níž se vyrovnávají účty významu jiného než státního a mimo to celá taktika československé strany lidové po devět let vyhýbala se vytvoření bojovné fronty uvnitř československého národa. Popularita Masarykova u celého pokrokového národa, jakož i jeho zásluhy o stát vylučovaly připojení se strany lidové k jakémukoli pokusu a gestu, které by otrásl vnitřním klidem v československých stranách; tento následek by jistě mělo přímé vystoupení proti Masarykovi a temperatura boje mezi katolickou a pokrokovou částí národa by jenom stoupla.

Všecky tyto úvahy vedly k rozhodnutí nejen nepřipojití se k bloudění národní demokracie, která se vyslovila proti Masarykovi, nepostavivši žádného kandidáta jiného, nýbrž přímo hlasovati pro Masaryka s většinou vládních stran a s německou stranou křesťansko-sociální.

Tak byl 27. května 1927 zvolen presidentem po třetí T. G. Masaryk 274 hlasy ze 464 přítomných členů Nár. Shromáždění. (Potřebná třípětinová většina pro první volbu činila 261.) Prázdných lístků odevzdáno 104, 2 neplatné, kandidát komunistů dostal 54 hlasy. Prázdné lístky odevzdali hromadně nár. demokraté, slovenská strana ludová, němečtí nacionálové, Maďaři, a jednotlivci z ostatních stran, hlavně německých.

I na tomto postupu je patrný rozdíl taktiky čsl. strany lidové a slovenské strany ludové (Hlinkovy), vyplývající z různé politické situace a potřeby katolictví v obou částech republiky.

Koncem roku 1927 onemocněl těžkou, vleklou nemocí ministerský předseda Antonín Švehla a vedení vlády ujal se náměstek předsedův Msgr. Šrámek, který tak v jubilejním roce republiky stanul de fakto v čele vlády, skutečně i symbolicky uzavíraje dílo obrany katolictví i věrné a obětavé účasti katolického lidu československého na výstavbě republiky v prvním jejím desetiletí.

A provázeje v jubilejním roce presidenta republiky na jeho cestě Moravou ve funkci představitele vlády republiky, Moravou, z níž organisoval nástup katolických sil, mohl mít šťastný pocit úspěchu politické taktiky, která s malými poměrně počátečními prostředky dosáhla výsledků, jakých v husitském prostředí českém ani on, ani tábor, jím vedený, před desíti lety nemohl v tak krátké době očekávat.

Politický a sociální program

Národní stát: mírová politika zahraniční, silná armáda. Pevná centrální správa statní, samospráva zemí. Volební právo s poměrným zastoupením, plebiscit. Soukromé vlastnictví je přirozeným prostředkem k naplnění účelu člověka, nikoli účelem pro sebe.

Program strany lidové, uplatňovaný v zákonodárství a správě republiky, jest v zásadě programem bývalé strany křesťansko sociální z r. 1896 a směrnic, jež formuloval na základě encykliky Lva XIII »Rerum novarum« sjezd litomyšlský r. 1894.

Vznikem samostatného státu a okolností, že v demokracii funkce stran nabyla rozhodujícího významu nejen v politice, ale celém životě národním, byla strana nucena vyjádřiti své zásady podrobněji a političtěji. Dělo se tak na sjezdech strany 1919 a pozdějších v některých směrech znenáhla s přizpůsobilostí, jakou vynucovaly měnící se poměry.

V ohledu celostátním trvá strana lidová na principu, že republika československá jest státem národním. Tento program vychází ze skutečnosti, že republika vznikla mocenským úsilím a výhradním projevem vůle jednotného národa Čechů a Slováků. Republika vznikla z mocenského, nikoli pacifického uspořádání Evropy po veliké válce a Češi a Slováci, dvě větve téhož národa, pro který stát československý byl utvořen, jsou především odpovědny za vše, co upevňuje základy jeho trvání. Všechny menšiny státní jsou menšinami národů, majících své vlastní státní útvary, kdežto jednotný národ Čechů a Slováků může žíti plným životem politickým jedině v republice československé, na jejíž území po tisíciletí s menšími či většími přestávkami svou svrchovanost vykonával.

Toto stanovisko nevyklučuje i úzkou spolupráci se stranami národnostních menšin na podkladě ústavy, zejména v ohledu kulturním, sociálním, ale i politickém. Spravedlnost k národním menšinám je požadavkem politické demokracie i křesťanského světového názoru strany.

V politice zahraniční schvaluje strana všechny počiny, které směřují k upevnění dnešního řádu, plynoucího z mírových smluv za autority Společnosti národů, všechny smlouvy k zajištění bezpečnosti československé republiky (s Francií, Jugoslavií, Rumunskem, Locarno) a všeobecného míru (Kellogův pakt), všechny smlouvy o smírném vyřizování sporných záležitostí, všechny snahy o zmenšení zbrojení, nezatajujíc si, že rozhodující pro výsledek těchto snah jest chování světových velmocí a životní zájmy jejich.

Aby autorita Společnosti národů byla zvýšena, musí býti opře-

na o obecenství téhož mravního názoru a vůle mírové a proto jest strana lidová pro přijetí Sv. Stolic, jakožto historické i programové představitelky mírového úsilí ve světě, do Společnosti národů.

Pochopením mocenského důvodu vzniku i funkce československé republiky v souboru států evropských jest dán i kladný poměr k armádě republiky, která je za dnešního stavu evropské politiky jednou ze základních záruk státní bezpečnosti. Její účel jest obranný.

V ohledu politické demokracie jest strana pro všeobecné rovné, tajné hlasovací právo mužů i žen s poměrným zastoupením. Zejména poměrnost zastoupení jest za současného stranického rozložení požadavkem základním, neboť o ně je opřena při dnešním rozvrstvení katolického voličstva síla strany. Poněvadž při většinových volbách předválečných vždy se utvořily koalice všech stran proti stranám katolickým, nabyly pokrokové skupiny výhradního vlivu v Čechách a nepoměrně velkého i na Moravě. Při většinovém systému volebním by se nepochybně opakovalo totéž i dnes. Demokraticky vzato, jest poměrné zastoupení také systémem nejspravedlivějším.

Strana lidová žádá zásadně, aby vláda byla vždy čistě parlamentní, složená z poslanců a aby v závažných otázkách státních bylo rozhodnuto obecným hlasováním lidu, plebiscitem.

Pokud jde o správu státní, je strana lidová pro silnou, jednotnou ústřední správu zemí, vyhovující tak charakterovým zvláštnostem a tradici jejich. Toto stanovisko hájila strana již při zákonu o župním zřízení, kde odpor její dosáhl alespoň zachování zemských celků ve svazech župních. Veliká živoucnost zemí vynutila si na konec v souhlase s programem strany lidové zrušení župního zákona a odhlasování nové organizace politické správy, která zemskou samosprávou vyšla vstříc autonomním požadavkům slovenské strany lidové, odpovídajíc současně historickému vývoji a povaze čtyř zemských částí jednotného státu.

Svým programem, praxí i sociálním postavením svého stoupenectva je strana lidová stranou sociálně reformní. Popírajíc skutkovou oprávněnost i důsledky materialistického pojmu třídního boje, neodpovídajícího ani rozčleněnosti zájmů společnosti ani jednotlivců, žádá strana lidová spravedlivé sociální zákonodárství při úplné rovnosti a zájmové souřadnosti všech stavů. Je stranou křesťanského solidarismu, žádajíc ochranu práce i spravedlivě nabytého majetku.

V soukromohospodářském ohledu hájí zásadně princip soukromého vlastnictví, které jest přirozeným prostředkem k naplnění časného účelu člověka i rodiny, nikoli účelem samo sobě.

Pojem a vymezení funkce soukromého vlastnictví vyjadřuje zásadním způsobem encyklika Lva XIII »Rerum novarum«, která, jak již řečeno, byla základem sociálního programu křesťansko so-

ciální strany předválečné a nyní lidové. Encyklika vychází z rozumového poznání, že životní »potřeby člověka ustavičně trvají a v jiné podobě se vracejí, takže když dnes byly ukojeny, zítra nové se hlásí. Proto od přirozenosti potřebí jest člověku stálého a neutuchajícího pramene, jenž by dával naději, že mu bude skýtati trvale prostředky potřebné. Avšak trvalou pomoc nic nemůže skýtati, leč země svou plodnou úrodou. Není pak potřebí dovolávati se opatrné pomoci státu, neboť jest člověk starší státu a proto musil míti již dříve právo přirozené na to, čeho k tělesnému životu potřeboval, než se utvořil kterýkoliv stát.

Že však Bůh dal zemi veškerému pokolení lidskému, aby jí užívalo, nemůže býti nikterak na úkor soukromému majetku. Neboť Bůh dal sice zemi veškerému pokolení lidskému dohromady, avšak nikterak v tom smyslu, aby všichni bez rozdílu byli stejnými pány jejími, nýbrž spíše tím způsobem, že žádnému nepřidělil majetek některé části, nýbrž zůstavil rozdělení soukromého majetku pili člověka a opatřením národů. Ostatně ačkoliv jest země mezi osoby soukromé rozdělena, nepřestává přece sloužiti obecnému blahu všech, neboť není smrtelníka, jenž by nebyl živ z úrody polní.

Kdo postrádá majetku, nahraňuje nedostatek prací, takže se v pravdě může tvrditi, že zaopatřování veškerých potřeb k živobytí zakládá se na práci, buď vzděláváním svého pozemku, nebo jiným druhem živnosti, jejíž mzda však odnikud konečně neplyne, leč z mnohotvárného užitku země a za plody země se vyměňuje.

Země skýtá sice v hojnosti vše, čeho potřebí jest k zachování a zvláště pokroku vezdejšího života, avšak sama ze sebe, bez péče a pěstování lidského by toho nemohla. Když však člověk k získání darů přírodních přičiňuje se duchem i silami tělesnými, tím si přivlastňuje takřka onen díl přírody, který prací svou vzdělal, jemuž jakousi pečeť své osoby vtiskl, takže jest zajisté spravedливо, aby onoho dílu jako vlastnictví svého užíval a nikomu není dovoleno, jakkoli práva jeho rušiti.

Neboť role, lidskou rukou a uměním vzdělané, mění svou podobu, z divokého lesa stává se úrodné pole, z neúrodné pustiny výnosný lán. Čím však pole to lepším se stalo, tak nerozlučně je s půdou spojeno a smíseno, že po většině nelze to nikterak od půdy odloučiti. Může toho spravedlnost strpěti, aby někdo se zmocnil a užíval toho, co jiný v potu tváře vzdělal?

Nikoli. Jako účinek následuje příčinu, tak zcela správně patří užitek práce tomu, jenž pracoval.

Právem tedy veškeré pokolení lidské, nevšímajíc si odlišných názorů několika jednotlivců, pozorujíc bedlivě přírodu, shledávalo v zákoně přirozeném základ rozdělení statků a privátního majetku. Tím pak, že práva toho po staletí užívalo, posvětilo je takřka jako výsledek přirozeného řádu a hlavní požadavek klidného a pokojného spoluzití. Zákony pak státní, které, pokud spravedlivé jsou,

moc svou od zákona přirozeného odvozují, právo toto, o němž mluvíme, potvrzují a i trestnou mocí obhajují. Totéž právo majetku káže i zákony Boží a to tak důrazně, že i pouhou žádost cizího majetku zakazují. Desáté přikázání Boží: »Nepožádáš manželky bližního svého: ani domu, ani pole, ani služebníka, ani děvky, ani vola, ani osla, ani cožkoli jeho jest.« (5. Mojž. 5, 21.)

Práva tato, jež má jednotlivec, mnohem jasněji se poznávají, jestliže je pozorujeme v poměru k rodině. Přísluší-li právo majetku člověku jako jednotlivci, tím více mu přísluší vzhledem k životu rodinnému. Jest to nejsvětějším zákonem přírody, aby otec rodiny opatřil všechny potřeby životní svým dítkám, jež zplodil. Podobně vede otce sama příroda k tomu, aby se snažil dítkám svým, v nichž takřka osoba jeho žije a v nich se znova opakuje, získati a opatřiti, čeho potřebují, aby se mohly slušně v nejistém běhu života před nedostatkem ubrániti. Toho však nemůže způsobiti jinak, než majetkem, který nese užitek a který dítky po něm podědí. (Encyklika »Rerum novarum« z 15. května 1891.)

Encyklika vymezuje, jak zřejmo, vlastnictví jako přirozený prostředek, nutný k naplnění přirozeného účelu člověka a jeho rodu a opřený o práci, která je zdrojem majetku. Soukromé vlastnictví má tedy funkci sociální, není institucí samoúčelnou a pro sebe. V tomto vymezení tedy je rozdíl mezi pojmem vlastnictví z práva římského: vlastnictví jest neomezené právní panství člověka nad věcí, obsahující pojmovou možnost nakládati s věcí libovolným směrem. Křesťanský a kapitalistický pojem vlastnictví, přejatý z římského práva, nejsou totožny, liší se účelem. Podle křesťanské morálky nesmí se užívat majetku libovolným směrem v takové míře, že by ho vlastník zneužíval proti přirozenému účelu jeho, na příklad: spálil část sklizně obilní jako topivo, když velká úroda ohrožovala výšku cen pšenice a kapitalistický zisk; nebo ze stejné finanční spekulace dal potopiti loď s nákladem bavlny. Podle kapitalistického názoru vlastnického je to nezávadné, třeba jinde umírali lidé hladu a neměli se čím oblékat. (Případy tyto ve svých obměnách nejsou nijak vzácné v kapitalistickém obchodě světovém.)

Z pojmu vlastnictví podle encykliky plynou ještě další omezení soukromého vlastnictví. Soukromé vlastnictví jednotlivcovo nesmí býti překážkou, aby také ostatní jednotlivci směli užívat ovoce své práce a dosáhli ho v míře, k naplnění přirozeného svého účelu nutné. Soukromé vlastnictví jednotlivcovo nesmí se státi zjevem protisociálním; kdyby zabralo pro sebe takovou prostoru půdy, nebo nabylo takové formy, že by znemožňovalo život druhých, stane se soukromé vlastnictví prostředkem násilí a útlaku druhých, institucí anarchicky samoúčelnou, vzpourou proti přirozenému svému určení a společnost má právo omeziti je na jeho funkci přirozenou.

To je v podstatě důvodem práva společnosti, upravití užívání majetku v souhlase s přirozeným právem lidí na život a právem jednotlivce i rodiny na majetek a omeziti výstřelky individuálního zneužívání jeho.

Historická zkušenost učí, že veliká koncentrace majetku v jedněch rukou tihne povahou svou i lidí k jisté samoúčelnosti a dějiny jsou vedle duchovních zápasů dějinami vzpour proti této nadvládě majetku, proti sociálnímu útisku za zlepšení životních podmínek celých stavů.

Vyšší než právo jedince je právo rodiny a společnosti, ale ovšem jen v tom smyslu, že v rodině jest zachováno právo jedincovo a ve společnosti přirozené právo rodiny, poněvadž křesťanská sociologie nezná společnosti jako tvora s vlastní kolektivní duší, lépe řečeno negací duše. Jedinec má duši nesmrtelnou, nikoli společnost.

Proto sociologie křesťanská nevymezuje jenom povinnosti jednotlivcovy vůči společnosti, nýbrž i jeho přirozená práva, od státu a společnosti nezávislá (právo rodinné). Z něho plyne na př. právo a povinnost rodičů nábožensky vychovávatí své děti.

Tot individualism křesťanský proti kolektivistickému bludu a toť podřízení jedince zájmu celku v protivě s anarchičností silných jedinců za liberalistického kapitalismu.

Pojem soukromého vlastnictví ostatně se postupem času mění a soubor práv, jejichž úhrnem soukromé vlastnictví jest, se zmenšuje. Tak je tomu zejména v místech mimořádného nahromadění obyvatelstva, ve velkoměstech. Vlastník domu na př. na Malé Straně v Praze nesmí podniknouti žádnou nástavbu na svém vlastním domě, nesmí změnití vzhled jeho, vlastník jiného pozemku je vázán regulačními předpisy, musí na určitém místě postaviti jen činžovní dům a nikoli rodinný domek, musí trpěti připevnění sloupů elektrického, telefonního vedení na svém domě atd.

K tomu přistupuje dnes mimořádné omezení volné dispozice domovním majetkem ochranou nájemníků. Zkrátka život a nezbytnosti složitěho soužití městského vynucují taková omezení soukromého vlastnictví, že toto v klasickém smyslu římském vlastně nebude existovat, proměňujíc se ve zvláštní plnost práva požívacího a užívacího s omezeným právem disposičním. Nutno konstatovati, že tento vývoj není v rozporu s pojmem soukromého majetku a s přirozenou funkcí jeho dle citované encykliky Lva XIII.

Revoluční léta popřevratová vynutila si v značně širokém měřítku novou úpravu podmínek výdělečné práce i poměrů majetkových, jako bylo: osm hodin práce, zákon o závodních výborech, t. zv. ochrana nájemníků (převzatá již ze starého právního řádu v Rakousku.) Dále zábor velkého pozemkového majetku (pozemková reforma), dávka z majetku, progresivní daně a dávka dědická.

Pro všechny tyto zákony, které zjednávaly prudkým zásahem

do soukromého vlastnictví sociální rovnováhu v nové státní společnosti, hlasovala strana lidová v přesvědčení, že tím zabráňuje zlům horším, zejména otřesům, které by mohla způsobiti sociální revoluce. V dalších letech spolupracovala strana lidová na všech sociálních zákonech ochrany práce jako byly podpory v nezaměstnanosti, renty válečným poškozcům, sociální pojištění dělnické, jehož některé nedostatky se novelisují, pensijní pojištění soukromých úředníků. Tato řada není dosud skončena a strana bude žádati zejména obecnou povinnost uzavřítí závazné kolektivní smlouvy ve větších závodech a obecné rozhodčí soudnictví ve sporech mzdových, tak aby třecí plochy mezi zaměstnavateli a zaměstnanci staly se co nejmenšími. Přirozené právo na život a uhájení jeho vlastní prací musí býti chráněno společností. Proto má stát právo omeziti volnost výpovědi z práce i hromadné výluky, stejně jako stávky a vázati obojí na předběžný rozhodčí soud.

Církev a politická strana

Výlučná svrchovanost církve ve věcech víry a mravů. Politika Vatikánu. Katolická akce. Kněží v politice.

Poměr církve a církevní autority k politickým stranám, organizovaným na světovém názoru křesťanském a sociologii katolické (hierarchii sociálních hodnot: jedinec, rodina, obec, národ, stát) není tak jednoznačně jasný v životní praxi jako je jasný v teorii.

Oblastí, kde církevní autorita rozhoduje pro všechny katolíky i katolické spolky s výlučnou závazností, jest oblast víry a mravů. Zde jedinou instancí jsou biskupové a papež. Tato autorita je sama jediná vůdcem na cestě církve, jejímž účelem jest spása duší. Pokud se příkazy církve týkají přímo jednotlivců, není zapotřebí účasti ani pomoci žádné světské instituce, pokud však jest k účinnosti jejich v zájmu celé společnosti (nejen jedince, jehož zavazují ve svědomí) potřebí spolupůsobení moci světské, alespoň v tom smyslu, aby nebránila výkonu povinnosti katolíkových, přichází v úvahu i součinnost moci státní. Podle učení církve »moci, které jsou, od Boha jsou« a jejich účel je souběžný, byť časný, s posláním církve: býti strážcem tělesného i duševního blaha svých poddaných. V monarchických státech byl světskou autoritou panovník, v demokraciích jest jí svrchovanost lidu a zákony, ústavní representací lidu (parlamentem) dané.

Poněvadž společenská účinnost mnohých příkazů a práv církevních, jako: svobodné hlásání evangelia (učitelský úřad církve),

udělování svátostí, nerozlučitelnost svazku manželského, svěcení svátků, vyučování náboženství na školách a j. jest podmíněna ve státech demokratických i souhlasným zněním zákonů a poněvadž moderní demokracie, založené svou ideologií na moderním pozitivismu, propadají protináboženským tendencím, jest zde přímo dán podklad pro vznik politických stran t. zv. katolických, to jest těch, které chtějí zákonodárství demokratických států uvést v soulad s učením církve o funkci a poslání států.

Nejenom jednotlivec jest totiž povinen ctíti Boha a řídit se příkazy náboženskými, ale i celá společnost, stát, obec, rodina. Laický nevěrecký názor moderní prohlašuje stát za suverenní subjekt, jenž je sám sobě účelem. Církev učí opak, že i stát je prostředkem k snazšímu dosažení účelu člověka, jímž jest dosažení blaha časného i věčného. »Občanská společnost musí veřejnou bohopoctou zadost učiniti četným a důležitým povinnostem, které má k Bohu. Ukládá-li příroda i rozum každému jednotlivci povinnost Boha ctíti, protože na něm závisíme, od něho jsme vyšli a k němu se navrátíme, jest i občanská společnost jako celek tímto zákonem vázána. A věru závislí jsou lidé, tvořící ve společnosti jeden celek, na Bohu právě tak, jako jednotlivci. Při nejmenším musí společnost, jako jednotlivci Bohu děkovati, že ji stvořil, že ji všemohoucí vůlí zachovává a jí z nevyčerpatelného milosrdenství množství dobrodiní prokazuje.« (Encykl. »Immortale Dei«, Lva XIII. z 1. listopadu 1885.)

»Bůh sám to jest, který člověka pro společnost stvořil a s jinými lidmi sjednotil, aby ve společnosti mnohých lidí spíše mohli dojíti ukojení přirozených potřeb a nezbytností, kterých by jednotlivci přese vši práci a námahu dosíci nemohli. Proto musí lidská společnost jako celek uznávati Boha za svého otce a původce a proto musí vzdávati moci jeho a autoritě veřejně příslušnou poctu.« (Encykl. Lva XIII. »Libertas, praestantissimum« z 28. června 1888.)

»Kdož se snaží, aby vlády států nebraly ohledu na zákony Boží, odvracejí vlastně státní moc od řádu, který od jejich zřízení přirozeně jest jim předepsán. Jasně to dokazuje příroda, že jest nezbytno, aby společnost poskytovala občanům prostředky a snadnou příležitost, žíti poctivě a řádně. To však znamená, žíti podle zákonů Božích, neboť on jest prazdrojem mravního dobra a spravedlnosti. Jest tedy beze vši pochyby vnitřní odpor v tvrzení, že se stát nemusí o zákony tyto starati a může podle libosti i proti nim jednati. (Tamtéž.)

Mají-li katolíci v demokraciích, kde rozhoduje vůle lidu o směru státním, prosaditi tyto názory na stát, musí se účastniti činnosti veřejné, politiky. »Všeobecně možno říci, že by bylo právě tak chybou odmítati veškerou účast na veřejných záležitostech, jako jest chybou obecnému blahu nepřispěti svou prací, svou podporou. Proto i katolíci více než ostatní jsou tím povinni, neboť přímo je

k tomu vybízí nauka, kterou vyznávají, aby tuto povinnost svou úplně a svědomitě plnili. Mimo to třeba uvážiti, že zůstanou-li nečinnými, zmocní se snadno otěží zákonodárství lidé, jejichž názory neposkytují naděje na spásu. To by však bylo spojeno s pohromou katolické věci, neboť by s církví katolickou špatně smýšlející měli všechnu moc, dobře však s ní smýšlející neměli by skorem žádné. Z toho patrně, že mají katolíci spravedlivou příčinu účastniti se veřejných záležitostí. (»Immortale Dei«, 1885.)

Tím je tedy i církevně jasná nutnost vzniku a existence stran na světovém názoru katolickém v demokraciích, stranami řízených. Hlasovati ve volbách v katolickém smyslu jest občanskou povinností katolíkovou, nejen z ohledu na trestní sankci zákonnou, která je zavedena u nás. Tam, kde se volí přímo jednotliví poslanci (volební soustava malých okrsků) musí katolík voliti delegáta, o němž předpokládá nebo ví, že bude hájiti práva a náboženské příkazy církve. V takových zemích nejsou dány přímé podmínky k vzniku stran programu katolického; přirozeně má tu význam i celá politická tradice země, její charakter a povaha (Francie). V státech, kde se volby dle ústavy dějí volebními stranami a hromadnými listinami, jsou politické organizace katolíků už technickou podmínkou účinnosti jejich volebního práva.

Politické organizace a strany katolíků jsou v zákonodárných sborech povinny v těch věcech víry, mravů a církevní kázně, kde platí výlučná autorita církve, hlasovati a pracovati pro zákony a nařízení ve smyslu příkazu církevního. Tak hlasovala čsl. strana lidová proti rozlučitelnosti manželství, proti omezení svobody církve kázati své učení (zákon t. zv. kazatelnicový), proto prosadila vřazení kanonických svátků církve (dle Codexu) do zákona o svátcích a památných dnech, proto se snaží o zavedení povinného náboženského vyučování katolických dětí na školách, proto žádá zákrok proti nemravné literatuře a j. Ale při tom všem i za všechny tyto počiny odpovídá jen strana, nikoli církev, jejíž kompetence je naprosto samostatná.

Ve všech ostatních věcech, které tvoří národní, politický, hospodářský i sociální program stran, má politická strana úplnou svobodu, přirozeně v mezích křesťanských zásad (v majetkovém právu na př. zásadní uznání soukromého vlastnictví).

Proto jsou na př. u nás čtyři strany s katolickým programem kulturním: čsl. strana lidová, autonomistická slovenská strana lidová, německá strana křest. sociální a maďarská.

Avšak mohlo by býti i několik stran katolického programu kulturního v tomtéž národě, jako tomu skutečně bylo u nás před válkou (křesťansko-sociální a katolicko-národní na Moravě); mohou býti strany republikánské a monarchické, konservativní a sociálně reformní, zemědělská, dělnická atd.; to vše záleží od historických poměrů, vývoje, povahy a způsobu života národního. Proto

akce, činnost a počiny těchto stran jsou samostatné a věc jejich nesmí býti směřována nebo dokonce ztotožňována s věcí církve.

V těchto čistě politických částech svých programů (na př. centralism správy nebo autonomie částí státních), nesmí se tyto strany ovšem dovolávati a krýti náboženským zájmem. »Není pochyby, že mohou býti v oboru politiky věci, o nichž utvoří se různá mínění. Jest zajisté dovoleno, aby do správy veřejných záležitostí zavedeny byly ideie, o nichž možno důvodně souditi, že poslouží obecnému blahu, než jiné; ovšem výjimku činí práva spravedlnosti a pravdy. Kdo se však snaží zavléci církvev do těchto stranických sporů a užití jí jako opory, aby snáze soukromým svým názorům k vítězství pomohl a nad protivníky triumfoval, zneužil by povážlivou měrou náboženství.« (Encyklika Lva XIII. »Sapientiae christiana« z 10. ledna 1890.)

Poněvadž politické strany katolického lidu mají ve svých programech nejednou i otázky a požadavky čistě politické podle historických podmínek a okolností v dotyčných národech, rozlišují častá papežská prohlášení Pia XI. velmi jasně mezi zájmem církve a t. zv. katolickými stranami. Skutečnost ta je vyjádřena také tím, že strany ty už ve jménu a názvu svém to obsahují: mají názvy jiné (lidová u nás, centrum v Německu, křesť. sociální v Rakousku, popolari v Italii).

Od oblasti víry a mravů, což je nejvlastnějším posláním církve a kde autorita její jest výlučná a závazná, nutno rozeznávat časné záležitosti církve, vyplývající ze styku Sv. Stolic s hlavami států ostatních. Zde jde o politiku Vatikánu; v této funkci suveréna vysílá sv. Otec vyslance k suverénům států jiných a přijímá vyslance jejich. Přes všecku spornost právní existence papežského státu v právu mezinárodním tento atribut státní suverenity je prostředkem světové politiky papežské. Sv. Otec uzavírá smlouvy s představiteli a vládami států, vymezující práva církve a způsob řešení společných záležitostí v státech (konkordát, modus vivendi) jako o škole, právu manželském, jmenování církevních hodnostářů, rozhraničení diecesí a pod. Svatá Stolic jedná výlučně s představiteli států a vlád, nikoli s politickými stranami katolickými, které jsou samostatné a neodvislé a tvoří vnitřní záležitost státní. Zde může dojíti k různým stanoviskům Sv. Stolic a těchto stran. (To byl právě případ konfliktu Vatikánu s vládou republiky Čsl. roku 1925; zde i katolické strany měly názory na taktický postup různé: lidovci ve vládě, luďáci a němečtí křesť. sociálové v opozici).

Politika i katol. stran se řídí poměry místními, historickou tradicí a účelností v dotyčném státě, politika Vatikánu měřítkem světovým a obecnou potřebou katolické církve v světě. Z takových mimořádně významných politických aktů světové politiky vatikánské posledních let bylo: vystoupení proti bludné ideologii monarchické »Action Francaise« ve Francii, třebaže, nebo právě proto,

že se tato skupina dovolávala katolíků; stanovisko k popularům, této veliké kdysi katolické straně Italie a k fašismu s odmítnutím jeho samoučelnosti státu; akce pro hladové v Sovětském Rusku r. 1923 (D'Herbigny); vysvěcení šesti čínských biskupů, a list Pia XI. čínskému národu, vyjadřující radost z ukončení občanské války a přející velkou budoucnost největšímu národu světa.

Veliký vzrůst, rozčlenění a zápasy politických stran navzájem (ve všech jsou takřka katolíci) vyvolaly opatření papeže Pia XI., aby pastorační a výchovná práce katolická demokratisací společnosti také zveřejněná mezi lidem, netrpěla zápasem zájmů vedlejších, politických a aby byla soustředěna pevně v rukou církve, která brání autoritu a princip hierarchické kázně proti omylům falešné demokracie, vnášené v metodu lidové činnosti křesťanské.

Jest to nařízení, aby ve všech zemích byla zavedena *Actio Catholica*, katolická akce, která by udržovala živou jednotu všech katolíků s jejich kněžími, biskupy a papežem, střediskem to jednoty. Jest to prozíravé opatření církve, aby politické strany neisolovaly postupem času vliv církve jen na určitý okruh katolíků a nevytvořily politické hráze, jež by odpuzovaly druhé katolíky hledisky politickými.

Z nařízení Sv. Otce vydali biskupové českoslovenští v říjnu 1927 pastýřský list o zavedení Akce katolické v československé republice, ve kterém se o účelu a podstatě katolické akce praví:

»Nejvyšším účelem *actionis catholicae* jest: výchova a návod ku hlubokému přesvědčení křesťanskému, souladná shoda praktického života se zásadami Evangelia u jednotlivců, v rodinách a v křesťanské společnosti, opravdu křesťanská ukázněnost ve vlastním, rodinném a sociálním životě.

Veškerá činnost *actionis catholicae*, kde a kdykoliv, je nadnárodní, nadpolitická, nadstranická. To vysvítá s logickou nutností z jejího pojmu; *actio catholica* jest pomoc laiků v duchovní správě, jejížto zájmy má toliko hájiti, je návodem, jak katolíci mají osvědčovati svou víru. Tím však nikterak není řečeno, že si katolíci státní a národní politiky nemají vůbec všimati, neboť dnes se vtírá proticírkevními stranami opanovaná politika až do svatyně naší církve (manželství, škola, výchova kléru, jmenování církevních hodnostářů, církevní jmění atd.). Nadto zasadil nacionalismus v minulosti a běžném století církvi tolik ran, takže ho právem nazýváme »haeresí 19. století« a ve všech obdobích církevních dějin byl původcem a strůjcem všech rozkolů a bludů. Co se týče stranické politiky, je za naší sociálními problémy tolik zaměstnané doby mnoho sporných otázek, jež se ponejvíce projednávají dle třídních zájmů a se stanoviska stranického, pročez vyvolávají prudké zápasy a nevůli odpůrců. Proto zodpovědný duchovní správce nemá býti předsedou politického nebo národního spolku. Při důsledném poučování rozpoznají katolíci ve volebních dobách, kdy

se duchové třídí pro církev a proti ní, přesně přítele od nepřítele.«

»Falešná demokracie si osvojila zásadu o svrchovanosti státu, jenž prý je pramenem veškerého práva a popřela absolutní právo církve, prýštíci z jejího božského ustanovení, zanáší boj proti církvi do parlamentů, kde nahodilá většina ustanovuje proticírkevní zákony, mající nahražovati nedostatky a mezery panujícího práva.

Církev však se svou věčnou a universální pravdou, ponechávajíc svou obranu nepatrnému počtu katolických politiků, musí zůstatí povýšenou nad všemi rozbroji a boji stran, v nichž je mnoho jejích dítek. Skutečně touží nejlepší mužové naší doby po nadnárodní a nadstranické pospolitosti ve smířlivé jednotě, kdežto se jim stálé osočování, boje a nenávist protiví. Budou se však marně namáhati, neuznají-li církev s její nezměnitelnou pravdou Kristovou za princip veškeré jednoty mezi lidmi a nebudou-li své národní, sociální a politické ideje a zásady orientovati podle Krista Pána, tohoto Bohem ustanoveného krále všech věků a národů. Mnozí z těchto lepších duší, kteří zažili hrozné zjevy světové války a kteří se bojí hrůz hrozící světové revoluce, hledají skutečně cestu k církvi a proto také ku knězi, ale chtějí ho míti toliko duchovním správcem a nikoliv předsedou spolku s orientací politického protivníka. Tato situace dokazuje, že *actio catholica* je nejdůležitějším úkolem katolíků v nynější době. Pius XI. tudíž dal církvi právě v pravý čas.«

Katolická akce, doporučená velmi důtklivě papežem Piem XI. ve všech zemích jako hnutí pro větší intensitu katolického života, neznamená, jak by se mohlo zdáti, uniformitu postupu ve všech zemích, naopak chce, aby byl brán zřetel na zvláštní poměry v jednotlivých národech. Vyložil to přímo apoštolský nuncius v Berlíně Msgr. Pacelli na katolickém dnu v Magdeburgu (5. září 1928) slovy: »Katolická akce nechce popírati relativní samobytnost kulturních okruhů.«

Znamená to, že katolická akce nejenom může, avšak má se připnouti na národní náboženské tradice katolíků jednotlivých národů, aby tím účinněji a v širší oblasti lidové mohla soustředění katolíků provést. To je třeba uvědomiti si především u nás, kde souzvuk češství a katolicismu musí proniknouti nánosem historických předsudků.

Katolická akce má tedy soustřediti veřejnou náboženskou práci katolíků a je doporučena a nařízena kněžím přímo jako forma veřejného náboženského uvědomování lidu. Tuto práci náboženskou konaly před válkou za zvláštních poměrů rakouského katolicismu strany katolického lidu českého, konaly ji i po převratě a speciální význam zavedení »*Actionis Catholicae*« u nás jest tedy ten, že má nahraditi a převzít tuto funkci politických katolických stran a rozšířiti základnu této činnosti i přes hranice strany na všechen katolický lid. Církev má základní zájem na tom, aby

expansivní činnost kněžstva v politických stranách netvořila hradbu mezi knězem a katolíky stran druhých, kteří, byť vlašný celým životem, v určitých chvílích zvláště významných (křest, sňatek, zpověď, úmrtí) přece se chtějí obrátiti ke knězi: výlučně ke knězi církve a nikoli k představiteli odpůřícího směru politického. Je docela možné, že politické nepřátelství dostoupí někdy takového stupně (v dobách volební kampaně), že by katolík jiné politické strany raději nešel k zpovědi nebo dáti se zaopatřiti, než by se obrátil na svého politického odpůrce. Církev musí býti připravena zachytiti bloudící vždy, kdykoli projeví k tomu ochotu.

Sv. Stolice vydala po odjezdu nuncia Marmaggiho z Prahy r. 1925 nařízení, jímž rozšířila platnost Can. 139. § 4 o kněžských mandátech i na Československo. V ustanovení tomto se praví, že každý kněz, chce-li kandidovat do zákonodárného sboru, potřebuje svolení Sv. Otce a biskupa místa svého působení i okresu, kde kandiduje. Vedle toho nařídila Sv. Stolice, že počet poslanců a senátorů v Nár. Shromáždění v budoucím období (po r. 1925) nesmí býti dohromady větší, než v období minulém. Řeholníci pak, kteří jsou poslanci nebo senátory mají se bezpodmínečně vzdáti těchto svých politických úřadů. Toto poslední ustanovení způsobilo, že senátor strany lidové Metod Zavoral, opat strahovský a sen. křest. soc. strany německé řeholník řádu něm. rytířů Schältzky vzdali se mandátů a více nekandidovali. Kněží vůbec byli ve stranách: čsl. lidové (počítaje v to i Vološynovu stranu, dříve t. zv. chliborobskou), slovenské lidové, německé a maďarské křest. sociální a republikánské (sen. Krojher).

V této souvislosti je nutno všimnouti si soustavného, číselného poklesu kněžstva po převratu. Příkladem buďte zde uvedeny číslice ze statistiky kléru v arcidiecesi pražské. Arcidiecese má r. 1928 1616 kněží, na 1,714.465 katolíků. Z těchto kněží jest v duchovní správě 1076 (202 katechetů), 113 na odpočinku a ostatní připadá na řády duchovní.

Katastrofální stav je zřejmým z toho, že 818 kněží ze shora uvedených jsou starší 50 let a jen 714 pod 50 roků. Jak rapidně klesal počet kněží po převratu (po odpadu) ukazují tato čísla: r. 1920 zemřelo zde 31 kněží, vysvěceno 10; r. 1921 zemřeli 34, vysvěceno 14; r. 1922 zemřel 41, vysvěceno 20; r. 1923 zemřelo 38, vysvěceno 19; r. 1924 zemřel 31, vysvěceno 16; r. 1925 zemřelo 36, vysvěceno 18, r. 1926 zemřelo 32, vysvěceno 15; r. 1927 zemřelo 39, vysvěceno 15. Celkem od roku 1920 zemřelo 282 kněží a vysvěceno jenom 127 (z toho 66 Čechů a 61 Němců).

Z těchto čísel jest zřejmo, že pokles počtu kněžstva sám mluví shodně s linií Sv. Stolice, která chce zavedením »katolické akce« oblast církevně náboženskou učiniti svébytnou vedle oblasti politické.

Všechny okolnosti dosud uvedené a do budoucnosti obrácené mohly by však vyvolati dojem, zásadně nesprávný a nespravedlivý: mohly by zmenšiti obrovskou zásluhu českého kněžstva o emancipaci katolického lidu, mohly by snížiti význam náboženské obrany, kterou kněžstvo takřka výlučně organisovalo v minulém třicetiletí proti jedu socialismu a liberálního volnomyšlenkářství, proti němuž bude vždy nejpevnější hrází.

Koncem století nebylo až na nepatrné výjimky laiků, kteří by ve veřejném životě stavěli hráz vlnám nevěry, pronikající mezi lid z universit a zbývali tu poslední a jediní obránci: kněží a to především drobní kněží, kteří žijíce mezi lidem, svou zkušeností nastoupili také nejúčinnější ve své době cestu obrany. Demokratické myšlenky pomalu vítězily, i volili tito kněží církevní obranu cestou demokratickou, zakládáním katolických spolků osvětových, hospodářských i politických. Kněží založili strany katolického lidu v Čechách i na Moravě. R 1894 byl to dr. Rudolf Horský, který podle návodu encykliky »Rerum Novarum« o otázce dělnické a o lidové činnosti křesťanské nastínil program této činnosti v Litomyšli.

Jan Šrámek stál u kolébky strany křesťansko sociální (1896) a katoličtí kněží vedli stranu katolicko-národní (Šilinger, opat Šup, Valoušek, Stojan), oni organisovali sjezdy katolického lidu, oni zakládali hospodářské spolky i politické organisace, oni vyburcovali svědomí katolického lidu ze spánku, ve kterém zdánlivě katolická forma monarchie lid udržovala. Jejich zásluhou je, že katolicism československý ukul si již před převrácením zbraň obrany, která se osvědčila nejskvěleji za poválečného rozvratu a protikatolického boje i tehdy, když kněžstvo samo, bojujíc po celou generaci i svůj boj, v sobě zakolísalo a když část kněžstva odpadla a založila církev československou. Kněžstvo, které organisovalo katolický lid, zůstalo i v těchto dobách pevným vůdcem a je dodnes základem i politické síly českých katolíků. Kněz je vůdcem strany a byly to největší hlavy českého katolictví v minulých desíletích jako arcibiskup Kordač nebo opat Zavoral, abych jmenoval ty, kdož z politiky pro svůj úřad odešli, nebo arcibiskup Stojan a P. Šilinger, abych jmenoval mrtvé, nejlepší kněží po stránce náboženské, kteří byli činní a vedli katolický lid i v politice. Stejně tomu bylo na Slovensku (Andrej Hlinka) a na Podkarpatské Rusi (Aug. Vološyn), kde kněží, věrní národu, zachraňovali duše lidu katolické církvi pro budoucnost.

A jestliže dnes již jest veřejně činná veliká řada vzdělaných laiků, má kněžstvo hlavní zásluhu o jejich výchovu a záchranu pro katolickou věc. Actio catholica není věc nová, leč formou; poslání, které má ona dnes, plnilo v minulé generaci emancipační hnutí drobného kněžstva a jeho boj o vyvazení katolického lidu z područí socialismu a liberální nevěry. Dnes je už možno rozlišovati

mezi činností politickou a nábožensky výchovnou, ale nelze upříti, že strany katolického lidu vykonaly veliké dílo i po stránce náboženské: zachovaly před zkázou a před útokem nevěry mnoho lidu církvi. Sjezdy a tábory katol. stran konaly se na poutních místech (Velehrad, Sv. Hostýn, Sv. Kopeček, Sv. Hora) a při církevních slavnostech krajinských (Svatoňovice, Na horách, Košumberk, Křemešník, Stará Boleslav a j.).

Před válkou neexistovaly vlastně strany (nevyjímaje ani moravskou křesť. sociální) v dnešním smyslu a technickém zjevu; organizace nebyla zdaleka tak dokonalá a život se projevoval vedle tisku (v Čechách hlavně týdeníků: Meč, Venkovan, Štít, na Moravě Našinec, Budoucnost, Selské hlasy, Den) sjezdy katol. lidu, tábory o poutích a pak v předvolebním období, a to činností především nábožensko-apologetickou a kulturní. Je to přirozené, poněvadž teprve státní samostatnost stvořila veliký význam dnešních stran.

Mluví-li se o významu katolických stran i pro církev, nutno vzpomenouti i prvních dob popřevratových, kdy za těžkého úpadku církevní autority v Čechách byla strana lidová jedinou mocenskou oporou církve a vedla i církevní akce, jež právem a povinností měly býti vedeny řádnými orgány církevními. Stačí jen vzpomenouti bojů o církevní odznaky a kříže ve školách, ale i odpadové akce, boje proti schismatu a boje o kostely — kde všude obranu činem i agitací organizovala mezi lidem politická strana, nikoli církevní úřady.

Byly to ovšem doby mimořádné, doby revoluční, ale třeba jich vzpomenouti dnes, kdy přirozené vedení církevní ve věcech náboženských zjednává si opět to místo a autoritu, která mu náleží.

Obrana je dokonána a nový nástup katolicismu po celé Evropě vyžaduje odstranění drátěných překážek před vlastními zákopy; nastává rozdělení sil náboženských od politiky, církve stává se suverenním pánem i nad vedením lidových akcí náboženských nad hranicemi všech stran, které jí ovšem u nás toto nástupiště pomáhaly uchovat a rozšířiti. V budoucnosti bude se sice vracet kněz blíže nejvlastnějšímu svému poslání, v němž nemůže býti nikým nahrazen, to je přirozený a zdravý postup, avšak základem katolických stran a přirozeným rádcem katolického lidu na farnostech zůstane vždy.

Cesta zvláště silných individualit nebude ovšem ani v budoucnosti omezena jako nebyla dosud.

Dívajíce se v oči současnosti, vidíme, že v desátém roce po konci války vedou střeoevropské státy tři kněží: Msgr. Šrámek v Československu, Msgr. Seipel v Rakousku a Korošec v Jugoslavii.

Není to náhoda; je to svědectví času. Tři státy vzniklé na prostore bývalého Rakousko-Uherska cítí více než kterýkoli stát jiný (ostatně i v Maďarsku, Německu, Holandsku jsou ministry kněží) potřebu vřaditi se v pevný světový řád a katolicism je nejlepším pů-

dou pro růst osobností, které mají odvahu nésti plnou odpovědnost i za takové činy, které nejsou populární v přítomné chvíli. Tuto vůli k odpovědnosti i proti náladě mass (tak měnivé) prokázal kancléř Seipel v červencových bouřích při zapálení justičního paláce ve Vídni 1927, a prokázal ji nejednou i Šrámek (Rudý den). Korošce pak vynesla na jeho místo po krvavé vraždě ve Skupštině, které padli za oběti oba Radičové, právě jen potřeba, míti v čele vlády muže, který se nebojí převzít odpovědnost ve chvíli kritické. Této vlastnosti se říká státotvornost a ona jest rodovým znakem katolické tradice. Že všude na tato vedoucí místa politiky se dostali kněží, plyne z toho, že nebylo nikoho jim rovnocenného v jejich generaci, která vedla obranu katolictví zdánlivě už v posledním zákopu.

Vedoucí strana Československa

Sociologická funkce strany spočívá v tom, že klade přednostní, dynamický důraz na jednu stránku národního života, jeden zájem, jednu z hodnot, jimiž hmotně a ideově žije národ, nebo vyzvedá nad ostatní jeden stav, jenž politicky nebo hospodářsky nese národní život nebo je základem jeho hmotné či politicky kulturní existence.

V pojmu strany je tedy již určitá jednostrannost, avšak v účelu jejím jest plné ovládnutí celku, jehož potřebám se každá vítězná strana potom přizpůsobuje. Život národa má také jako menší organismy své pilíře, na nichž stojí a své časové potřeby. Z takových základních hodnot, jimiž národ jako takový žije, jest především půda, země, v níž žije, národní vědomí a řeč; náboženství jako představa smyslu života vůbec a forma mravního života; hmotné potřeby hlavních společenských stavů, hlavních kolektivit jako jsou stavy zemědělské a průmyslové výroby. Politika je jenom transformátorem energií kulturních a hmotných všech uvědomělých národních skupin a její hesla výkřikem nejnaléhavějších potřeb v té oné době převažující nebo potlačené skupiny společenské.

Vedle těchto intelektuelních, řekl bych a hmotných základů politických stran (a společností vůbec), jest jedno úhrnné dělísko spíše povahově citové, stejně však konstantní ve všech dobách: pud k tradiční stabilitě a trvání na tom, co jest a pud změny a nového. Tyto sociologické síly, spojující v sobě neodlučitelně stejně morální jako přírodní hodnoty (napětí síly odstředivé a dostředivé v pohybu planet), jsou dělískem stran konservativních a pokrokových.

Národ jako celek žije úhrnně všemi hmotnými silami a potřebami svými, ale v určitém údobí jedna z potřeb nabývá zvláštní aktuality a naléhavosti pro celek a tu strana, která jest organizačně i myšlenkově založena především na této potřebě, stává se přirozeně exponentem tohoto zájmu, této potřeby národní, stává se vedoucí skupinou (stranou) národní či státní.

U nás v Čechách a na Moravě byli takovou vedoucí stranou a spíše silou než stranou nejdříve staročeši. V nich uvědomilo se samo sobě politicky celé probuzenské úsilí minulých generací, v nich po prvé uvědomil si národ své právo na politicky samostatný život. V této straně celonárodní také byly kulturní a politické energie v nejplnější rovnováze; tato generace »Národního divadla« v nejširším smyslu organisovala národní síly nejmocněji ze všech nástupních pokusů jednotné národní linie.

Z odpovědí, jakých se dostalo vůdcům staročeků od vídeňských vlád, dále ze změněných evropských poměrů kulturních a sociálních vznikla liberální pokroková strana mladočeská, dědic staročeků a překonavatelka jejich. Složitost života, sociální napětí třídní a kulturní boje let 80 a 90tých rozdrobily pak české strany na exponenty všech hlavních sil, jež v národě spolu zápasí až dodnes. Bylo to přirozené dělení politické (souběžné s evropskými poměry), z něhož vznikly strany *sociálně demokratická* jako česká složka evropského marxismu, *národně-sociální*, tlumící národní vlašnost první socialistické strany, strany *křesťansko-katolické* jako odpověď na kulturní boj protináboženský a strana *agrární*, liberální strana stavovsky zemědělská. Strana *realistická* byla pak obrazem kulturního stavu české inteligence, leptající v sobě údobí národního romantismu evropským positivismem.

V 20. století nebylo do světové války v české politice vedoucí strany, poněvadž nebylo vedoucí, úhrnné potřeby, která by jasně a životně vynikala nad všechny ostatní, tlumíc tak stranické zájmy jiné.

Každá strana v politickém životě českém bojovala o vlastní moc a orientaci sama pro sebe, údobí kritičnosti a drobné organizační práce převažovalo u všech. Vůdčí osoby předválečného politického života v rakouské provincii, Kramář, Šmeral, Masaryk, Klofáč, Švehla, Prášek a Hruban neměli jednoznačné jasnosti o směru a cíli české politiky a národního snažení ani v sobě (leč snad společný odpor k donkichotskému radikalismu malé skupiny státoprávní) a rozbité údy teprve hledaly neuvědoměle sjednocení ve společné funkci a účelu.

Tak zastihla národní společnost válka světová. A zde teprve z dost dlouhé počáteční desorientace rostl společný národní zájem a exponentem tohoto zájmu, této společné potřeby, stala se dědic-tvím staré tradice nacionální strana státoprávně demokratická (a

v ní hlavně strana svobodomyšlná a státoprávně pokroková), strana české národní inteligence. Ne počet, myšlenka určila její postavení a vedoucí místo a tak vyšla také z války a převahou svého politického, nikoli číselného vedení určila první vládě republiky svého vůdce dra Karla Kramáře premierem. (V revolučním Nár. Shromáždění byla státoprávní demokracie, jak výše zaznamenáno se svými 46 členy stranou třetí. První strana agrární 55, druhá soc. demokracie 53 členů.)

Vůdčí postavení státoprávní demokracie, projevivší se i silnou koncentrační schopností: splynutí stran bývalé svobodomyšlné (Kramář), státoprávně pokrokové (Hajn-Dyk), části realistů (Machar, Herben) a moravské lidovopokrokové (Dr. Adolf Stránský), netrvalo však dlouho.

Vliv této strany byl určen hlavně národním bojem osvobozovacím, jakmile však samostatnost byla zajištěna, podlehl politický život Československa mohutnému vlivu sociální revoluce ruské, která se stala zkušebním kamenem politické orientace celé Evropy a tak se i u nás dostala po obecních volbách r. 1919 k vedoucímu postavení sociálně demokratická strana dělnická kabinetem Tusarovým. Strany lidová a národně demokratická přešly do oposice. Strana sociálně demokratická představovala v těchto letech sociální nejistoty světové sociální svědomí a pohotovost národa; ale její vedoucí postavení bylo velmi krátké, neboť se shroutila v sobě jednak o nemožnost revoluční marxistický program přeměnití náhle v ideu státoprávní, jednak o rozpor o ruskou revoluci, neopakovatelnou v prostředí vyšší kultury a nacionálního zjitření a radosti z dosažené národní samostatnosti. Strana sociálně demokratická rozlomila se v reformní pravici a většinu, již učaroval primitivní sociální romantism komunismu. Z delšího odstupu nutno uznat, že státoprávní vůle menšiny v sociální demokracii (ostnem secese Hudcovy a Modráčkovy poháněná), byla — stranicky vzato, zaplácena draze.

Od rozvalení sociální demokracie rostl za první úřednické vlády vliv strany republikánské, vedené Antonínem Švehlou. Strana republikánská stává se tak na celé desetiletí vedoucí stranou československou.

Základní silou, základním, obecně národním zájmem, jenž byl důvodem vedoucího postavení strany agrární byla pozemková reforma. Ať jsou úsudky o detailech, průvodních zjevech, účelnosti způsobu provedení a organizaci této veliké revoluční reformy jakékoli, faktem zůstává, že zábor a parcelace pozemkových latifundií, většinou v rukách národu cizí šlechty se nalézajících, byl svrchovaným zájmem národním a požadavkem sociální i státní bezpečností pro budoucnost.

Strana lidová hlasovala pro tento zákon, byť v jednotlivostech

nesouhlasila a už to je dokladem (šlo i o velký majetek církevní), že tu byl kolektivní zájem všeho československého lidu, jenž teprve v tomto činu spatřoval dokončení svého politického osvobození. Čsl. strana agrární byla už svým programem určena k tomu, aby provedla tento zákon, jsouc v této funkci své přednostním vykonavatelem vůle obecné; jest také přednostně odpovědná za způsob provádění v souhlase se zájmem národního celku.

Strana republikánská stala se vedoucí stranou po socialistickém odlivu ještě z jiného důvodu, nemluvíme-li o číselné síle, která sama o sobě by nestačila. Strana představovala i stabilizační potřebu zemědělského stavu v ohledu sociálním, hospodářském i kulturním, likvidovala zvolna na všech těchto úsecích revoluční radikalismus poválečný.

V řadě nikoli poslední byla to pak postava Švehlova, která vnitřní politice prvního desetiletí republiky vtiskla svůj ráz a vedoucí postavení strany republikánské učinila bezesporným.

Antonín Švehla, sedlák těla i ducha rozložitého jak jeho hostivařský grunt, byl mužem velkých politických schopností a vývojového citu. Nikoli průbojnou myšlenkovou pronikavostí, avšak tím, jak rozuměl době, svým pochopením nutnosti ústupků socialismu v době jeho vrcholné moci, svou demokratičností, odporem ke každému jednostrannému radikalismu, ale hlavně svou selskou vůlí vládnout, panovat, stal se příkladem a vedoucí mocí v republice, když odliv socialismu u nás i v celé Evropě stával se znatelným. Jeho vůle k moci, přirozeně povahová a pak plánovitě vědomá snaha vládnout, byla velkou paedagogickou a státní hodnotou v národě od nepaměti oposičním a antimilitaristickým a touto vlastností, zachováající vždy míru v reformách, dospěl Švehla státnického formátu. První desetiletí republiky a to je historicky i státně věc nemalá, nese stopy jeho vlády a znamená kus vládní tradice pro budoucnost. Z čistě politických rozhodnutí stojí za pozornost jeho iniciativa k druhé volbě Masarykově prezidentem, kdy politická umírněnost, rozvaha a ohled na klid ve státě odmítla tento úřad pro sebe. Tragika osobní je v tom, že tohoto vrcholu své cesty, kam přece jen dojíti časem chtěl, pro zákeřnost nemoci sotva dojde.

Vedoucí postavení strany republikánské projevilo se politicky i v koncentrační schopnosti strany a jejím vlivu na soudružské strany jinonárodní; straně německých zemědělců pomáhal stavovský program agrární najít cestu k státu a dnešní koalice českoněmecká, je v první řadě dílem strany republikánské. Stavovské heslo (agrární cla) stalo se tu mostem k spolupráci stran ceny již nejen stavovské, ale i státní.

K vedoucímu postavení republikánské strany zemědělské hledali ideologové strany teoretickou nadstavbu, ideu půdy prohlašovali za státní ideu »selské republiky«, které slovanským agrarismem

chtěli dáti mezinárodní výraz v rámci středoevropských agrárních demokracií. Zde ovšem již není možno bez výhrady mluvit o vedoucí straně jako exponentu společného zájmu národního. I v této ideologii ozývá se sice expansivně myšlenka, na níž stojí vnitřní stavba republiky, to jest úplné osvobození selského živlu a jeho panství na půdě, jím obdělávané, a toto pojetí agrárních demokracií slovanských ve střední Evropě je přijatelné všemu obyvatelstvu republiky a v kontrastu na příklad se strukturou dosud feudálního Maďarska i státní hodnotou propagační. Přesto však už v této ideologii půdy, kterou každý nemůže mít, hlásí se k životu pud nadvlády, potřeba ideového zdůvodnění a upevnění mimořádné moci ve státě tak silně průmyslovém. Zde stává se agrární ideologie »selské republiky« produktem moci vedoucí strany, nikoli zájmu celostátního. Z určitých důsledků přemíry moci vyvěraly také na konci desíletí kritické hlasy všech druhých stran o rozporu mezi cílem strany republikánské a životním zájmem ostatních vrstev národních.

Každá moc má sklon k ztotožnění sebe s ideou, které měla zjednat uplatnění a sloužit. Tento přírodní zákon působí i v straně republikánské a Antonín Švehla mu dal výraz známým výrokem o tom, jak první, kdo stanul na chladnoucí kůře zemské, byl zemědělec. Je to snaha každé moci státi se autoritou obecnou; něco obdobného, co ve starověku vedlo k zbožnění caesarů. Změnil se dodnes jen světový názor (pohanský svět stvořili bohové, náš vznikl z vychládání planet), změnila se terminologie a ústroj autority, nezměnili se lidé a jejich vlastnosti. Strana republikánská získala svou nepřerušenou účastí ve vládě mimořádnou moc nad hospodářskými úřady a ministerstvy (státní pozemkový úřad, ministerstvo zemědělství a financí), a nejdůležitějšími resorty vůbec (ministerstvo národní obrany, vnitra, nár. osvěty). Některé z těchto úřadů byly v moci strany od počátku republiky, takže výsost státní a výsost strany k nerozeznání zde splývaly. Strana republikánská začala se vylévati i organizačně z břehů svého zemědělského stavovství do měst, kde ve spojení se stranou čsl. domova (domovního majetku) a souhlasem se zrušením ochrany nájemníků pevně zakotvila. Toto spojení, jakož i nasycení zemědělské vrstvy po provedené pozemkové reformě, tlačilo stranu z původní revolučnosti období domovníářského (čekatelů půdy) k zabezpečení nabytých zisků pevným řádem a k rychlému odklonu od revoluční ideologie. Práškovo křídlo přecenilo jen vinou osobních ambicí svého vůdce rychlost tohoto pohybu ke konservatismu a proto jeho secese skončila porážkou jeho nově založené stráničky agrární a vítězstvím myšlenky jeho v celé straně republikánské.

Veliká moc republikánské strany ve státní administrativě zabezpečila straně mocný příliv školské inteligence, jejíž činnost ve straně se projevila právě rozleptáváním hranic původního okruhu stra-

ny výlučně zemědělské a pokusy o stvoření nové ideologie strany ve smyslu všenárodním. Hospodářská moc zemědělství a družstevní svazy rolnické výroby přiváděla pak stranu v úzký kontakt s výrobou průmyslovou a získala jí veliký vliv ve výrobě cukerní, lihové a politickou vahou i v průmyslových skupinách jiných (Škodovy akc. závody) a ovšem i bankovníctví. Správa státních statků a podniků s armádou úřednictva stala se hlavně na Slovensku a Podkarpatské Rusi lénem této strany, s jejíž mocenskou silou nedá se v současné době srovnati moc žádné strany druhé.

Uvnitř strany nabývaly postupně vlivu majetkově silné skupiny: řepaři, představitelé zemědělského průmyslu, nová zemanská vrstva na statcích bývalé šlechty (zbytkové statky), držitelé domovního majetku a tyto skupiny, jakož i nejužší spolupráce se stranou živnostenskou, která se stávala skoro součástí strany republikánské, tlačily stranu k politice protikonsumentské, proti zájmu vrstev městských i venkovské chudíně a domkářstvu. Tato povaha strany a veliká moc její vzbuzovala svou výlučností postupně reakci ve všech stranách druhých a objevoval se nedostatek protiváhy v politické a hospodářské soustředěnosti živlu městského a konsumentského.

Na jednostrannou hospodářskou politiku státní sledující jen zájmy zemědělské výroby stěžoval si i Svaz čsl. průmyslníků (14. září 1928).

Stačí všimnouti si složení obyvatelstva republiky, abychom viděli, že ideologie republikánské strany, která z čsl. republiky chtěla učiniti selskou republiku a střed agrárních demokracií středoevropských (přes to, že se zemědělskými státy slovanskými máme největší potíže obchodně smluvní), vyplynula z přebujelosti moci a nikoli z potřeby státně národní. Podle sčítání z r. 1921 bylo rozdělení obyvatelstva čsl. republiky podle tříd povolání toto:

z 1000 obyvatel bylo činnó:

	V zemědělství	Průmyslu a živnostech	Obchodě, peněžnictví, dopravě	Stát. a veř. služ., svob. povolání	Ostatní
V Čechách, na Moravě a ve Slezsku	315'5	400'5	117'7	57'6	108'7
Na Slovensku	606'1	176'7	76'9	49'3	91
Na Podk. Rusi	677'1	105'7	71'3	42'8	103'1
Úhrnem v Čsl. republice	395'7	338	106'6	55'1	104'6

Uvážíme-li, že v Čechách, na Moravě a ve Slezsku žije 10,005.734 obyvatel z 13,613.172 v celé republice, je jasno, že republika není státem zemědělským; a že politika státní nesmí býti ani protizemědělská ani protiprůmyslová a protikonsumentská.

Ze všeho obyvatelstva v absolutních číslicích je totiž činnó:

	V zemědělství	Průmyslu a živ- nostech	Obchodu a pe- něžnictví	Stát. a veř. služ., svob. povolání	Jinde
V Čechách na Moravě a ve Slezsku	3,156.490	4,006.806	1,177.687	576.631	1,088.120
Na Slovensku	1 818.848	530'192	230'638	148.007	273.185
Na Podk. Rusí	410.705	64.100	43.230	25.974	62.559
Úhrnem v Čsl. republice	5,386.043	4,601.098	1,451.555	750.612	1,423.864

Číslice samy ukazují, že jednostranná národohospodářská politika způsobila by nejen škody hospodářské, ale i sociální otřesy.

Jednostrannost moci republikánské strany projevovala se tísnivě až v posledních dvou letech prvního desetiletí, úhrnně však vzato, měla přednostní vůdčí role zemědělské stavovské strany dobrý vliv na likvidaci revolučních hesel destruktivního socialismu.

Revoluční vlna vsákla rychle do písku přirozeně konservativní povahy venkovského lidu, nasyceného pozemkovou reformou.

Zde se sešla v společném zájmu a na společné cestě politika strany republikánské s úsilím strany lidové oslabiti socialistický radikalism sociální i kulturní. To byl základní smysl koalice bez socialistů z roku 1926.

Cesta českého katolicismu k vedoucímu postavení ve státě

Politické vedení českého katolictví bylo v prvním desetiletí postaveno před dvojí strategický úkol: soustřediti všechny mocenské síly katolického lidu k obraně základních požadavků katolictví proti náporu protiřímského pokrokářství a socialismu a za druhé, bezvýhradným včleněním se v republikánskou demokracii prokázati celému národu naprostou národní spolehlivost a přirozenou státo- tvornost katolického lidu. Tohoto cíle v obou směrech bylo úplně dosaženo a v minulých kapitolách vysvětlil jsem jakou taktikou a postupem. Dílo obrany je v hlavních rysech skončeno a nejenom politické rozvaze a poctivosti jest děkovati, že se to podařilo v době poměrně tak krátké, nýbrž i fyziologické potřebě mladého státu po klidu a zabezpečení základů své existence, stejně jako obecnému evropskému vývoji myšlenkovému, hodnotícímu katolicism po válce zcela jinak než v předválečném období positivismu a liberalistického volnomyšlenkářství.

Ti, kdo vytýkali vedení strany lidové nedostatek iniciativy a ústupnost, kdo žádali prosazování vlastních návrhů a větší energii v plnění programu, neviděli hranic možností, nedoceňovali sílu pokrokového tábora, někdy ospalou a nepochopili historickou velikost díla, z jehož pevné základny teprve může nástup katolické iniciativy v budoucnosti vyjít.

Vůči této apologii postupu minulého jest ovšem jasno, že podmínkou dalšího rozmachu a vedoucího postavení katolictví v politice bude iniciativa, jeho vnitřní kulturní a náboženská síla a jednotící koncepce státního života, přijatelná většině národa.

Objektivní podmínky jsou zde dány: je to obecná tendence evropského kulturního vývoje od anarchičnosti subjektivismu 19. století k objektivnímu řádu, jemuž je katolicismus nejpevnější historickou i ideovou oporou; jest to potřeba a zájem státního národa dáti svému státu pevnější základ soudržnosti než je revolučnost jeho vzniku; jest to konečně číselný podklad mocenského vzestupu: ke katolictví se hlásí velká většina všeho obyvatelstva republiky.

Exponentem a politickým transformátorem všech těchto sil, uplatňujících se obecně v současné společnosti, všech těchto tendencí k stabilnímu řádu, jest československá strana lidová.

Dnešní politická převaha pokrokového světa českého není opřena jenom o číselnou moc volební, nýbrž vyrostla z kulturního evropského stavu předválečného. Humanitně demokratická ideologie Masarykova, která je kulturním vyznáním celého (až na komunisty) českého pokrokářství, byla hotova dávno před válkou a byla jen českou stylisací humanitně demokratického programu evropského západu, dokončivšího tak vývoj ideí francouzské revoluce. Jeho mimořádná účinnost tkvěla v tom, že rakousko-uherská monarchie byla politickou hrází uplatnění se těchto ideí u nás a že Masaryk (po Palackém) znacionalisoval tuto kulturní tendenci evropskou souhlasným výkladem české historie, jejíž smysl (Hus, Chelčický, Komenský) vyložil v jednotě s vývojovou tendencí evropského západu.

Tento kulturní program měl národně tvůrčí smysl, poněvadž byl myšlenkovým vyjádřením a motorem národní snahy osvobozovací. Jeho taktikou politickou byla kritičnost a v tom je význam i realistické frakce, která pro leptavost svého intelektu nebyla schopna státi se ani organisátorkou zástupů.

Potřeba státního národa po válce je jiná, a jiná je i tendence evropské kultury, poněvadž evropskému demokratickému humanismu nehrozí nebezpečí žádné reakce feudální, nýbrž anarchie bolševictví. Změnila se fronta: nikoli monarchie je dnes znamením nebezpečí (viz v této souvislosti význam zákroku Sv. Stolicе proti monarchické ideologii Action française), nýbrž ohnivý sloup sovětské revoluce. Lze bez zvláštního rozboru pozorovat, jak v okamžiku rozkladu hodnot evropské kultury v bolševictví objevil se souzvuk mezi západní evropskou kulturou a římským kato-

lictvím. To je příčinou, že mezi intelektuály světa všechna protirímská hesla pozbyla ceny.

Této obecné proměně myslí nemůže se vymknouti ani český svět, jehož státní mládí naopak zdvojnásobeně pociťuje potřebu pevné opory, pevného zařazení v řádu světa. Proto státní idea katolická (jejíž životnost marně hledal Masaryk, uznávající však přece její existenci vedle své) začíná působiti i mimo rámec katolicky uvědomělé skupiny národní. V tomto psychologickém obratu českého myšlení, v této nové potřebě jest hledati důvod, proč ministr národní osvěty, Slovák a evangelík dr Milan Hodža ukazuje státotvornou sílu myšlenky a tradice svatováclavské pokrokovému národu. Osobně je to dokladem evropského rozhledu a politické prozíravosti autorovy, věcně, že státní idea katolická stává se výrazem státního zájmu celonárodního.

Československá strana lidová však i svým programem sociálním, svým složením a povahou jako strana všenárodní a všestavovská stává se představitelem státního zájmu mezi společenskými stavy. Stoupenectvo strany tvoří velikou, zdrcující většinou chudý lid venkova a měst a střední stav; je to nejbezpečnější záruka, opřená o zájmovou základnu stranickou, že sociální struktura a zákonodárství republiky a všechny sociální vymoženosti budou míti za sebou vždy oporu strany lidové, jejíž soukromovlastnický jinak princip hospodářský zaručuje klidný rozvoj výrobních vrstev.

Jedním z nejzákladnějších požadavků všech katolíků v republice, jako ve všech státech jiných, jest nábožensko-mravní výchova jejich dětí ve školách. Tento zájem katolických rodičů svým náboženstvím ve svědomí zavázaných nábožensky děti vychovávat, přesahuje daleko rámec politických stran, organisovaných na světovém názoru křesťanském; jest to náboženský požadavek, ale ovšem uskutečnění jeho nelze v demokracii dosáhnouti jinak, než získáním většiny sněmovní nebo většiny lidu (referendum). V tomto bodě jsou katolické strany mluvčím velké části voličstva i stran jiných, zejména republikánské i národně demokratické, ale je i mnoho rodičů politicky příslušníků socialistických stran, kteří by si přáli, aby se jejich dětem dostalo ve škole výchovy náboženské. I socialism, zejména sociální demokracie (čeští socialisti a církev československá) prožívá po válce určitou proměnu svého výbojného, vývozního atheismu a návrhy nového programu čsl. soc. demokracie mluví o náboženství daleko rezervovaněji a s větším životním pochopením než dříve. Také protináboženská nálada mass socialistických poměrně poklesla.

To všechno je dokladem, že katolické strany, žádající povinné vyučování náboženství na školách, jsou mluvčími obecnějšího lidového zájmu, než je okruh jejich stran, jsou exponenty obecnější potřeby národní. Nábožensko mravní výchova dětí jest základní podmínkou vnitřní, charakterové síly národa: věda učí souboru po-

znatků o světě, učí technické civilisaci, vykládá, co jest; náboženství učí, co mám činiti, jak žítí sám i ve společnosti. Náboženství není věcí soukromou. Uznává to stát, jenž zavírá do vězení ty, kdo z náboženského přesvědčení odpírají na př. službu vojenskou nebo jinou základní povinnost občanskou. Není soukromou věcí jednotlivcovou, jak mu náboženství velí chovati se vůči společnosti.

Zde však u požadavku povinného náboženského vyučování na školách stojíme před zajímavým zjevem. Kdyby bylo provedeno lidové hlasování o této suggestivní otázce: Chcete, aby vaše děti byly vychovávány podle těchto náboženských příkazů:

cti otce svého i matku svou, abys dlouho živ
byl a dobře se ti vedlo na zemi;
nezabiješ;
nesesmilníš;
nepokradeš!?

byla by mezi lístky: ano, ne? bezesporně velká většina hlasů: ano! v celé republice. Váha ženských hlasů by se zde uplatnila především.

Naproti tomu návrh zákona, aby děti ve školách byly povinně vyučovány a vychovávány v náboženství svých rodičů (katolíci, evangelíci, židé) v jednotné jinak škole státní, byl by ve směrovně representacemi většiny politických stran zamítnut. Všecky liberatistické i socialistické strany by hlasovaly proti.

To je důvod, proč program strany lidové žádá v důležitých otázkách státních přímé hlasování všeho lidu. Struktura liberálních a socialistických stran je ztrnulejší než myšlenkový pohyb jejich voličstva, je plodem ideologie z konce století jako naše škola, kdežto v širokých massách lidu se proměna myšlení a poválečná nedůvěra k samospasitelnosti vědy projevuje rychleji. K tomu přispívá i okolnost, že požadavek náboženské výchovy dovolává se přímo přirozeného práva rodičů na výchovu dětí proti zasahování státu do těchto práv; dovolává se přirozeného rodinného citu rodičů po jednotě výchovy v rodině i ve škole. Konservativní útvary t. zv. pokrokových stran budou se v duchu své staré ideologie a tradice vzpíratí změně výchovného systému mnohem déle než jejich voličstvo a proto cesta katolické propagandy musí jít mezi lid a k němu se odvolávat.

Je to zajímavý zjev sociologický, jak strany se houževnatě drží určitých symbolů, s nimiž kdysi šly do života, i tehdy, když smysl jejich se přežil a byl překonán. Sociální demokracie konservuje stále názvosloví marxistické, ačkoli dávno je stranou reformně evolučního, nikoli katastrofálního socialismu.

Z toho, co bylo řečeno, je jasně vidět, že dosavadní politickou metodou katolických stran, dohodou na parlamentní půdě, ústupem pokrokových stran náboženská škola sotva bude uskutečněna. Princip laické nebo náboženské výchovy je základnějším dělícím

současné společnosti, než jakákoli jiná otázka politická. Jde o budoucí generace národa a zde bude zápas těžší než kdekoli jinde, třebaže požadavek náboženské výchovy může se demokraticky opřít o velikou většinu katolického lidu v republice, rozestřeného politicky i ve stranách druhých.

Zde bude třeba nové iniciativní taktiky, která by tento široký zájem lidový dovedla postupně přeměnit v předpis zákonný.

Ústavní listina čl. republiky dává ústavní podklad k taktice, která by se chtěla dovolati přímo soudu lidu, když strany nevyjadřují lidového přesvědčení, v § 46, který zní:

»Zamítlo-li Národní Shromáždění vládní návrh zákona, může se vláda usnésti, aby hlasováním lidu bylo rozhodnuto, má-li se zamítnutý vládní návrh státi zákonem. Usnesení vlády musí býti jednomyslné.

Hlasovací právo má každý, kdo jest oprávněn voliti do poslanecké sněmovny. Podrobnosti upravuje zákon. Hlasování lidu není přípustné o vládních návrzích zákonů, jimiž má býti měněna nebo doplněna ústavní listina a její součásti (čl. I. uvoz. zák.).«

Zde jest dán podklad k uzákonění náboženského vyučování na školách. Předpokladem jest, aby vláda (*třeba minoritní kabinet*) podala takový návrh a po zamítnutí sněmovnou a senátem jednohlasně (což by u minoritního kabinetu za vedení katol. stran bylo možné,) rozhodla odvolati se k lidu. Spolupráce jiné strany mohla by býti získána současným splněním některého základního požadavku jejího.

Uskutečnění tohoto životního požadavku katolického obyvatelstva by předpokládalo, aby byl učiněn volebním programem při volbách do N. Shromáždění, a jednotnou volební frontu československých katolických stran, tak aby volební vítězství dalo nejsilnější parlamentní skupině právo na utvoření vlády. Zůstane samozřejmě otázkou politické prozíravosti, rozhodnouti, zda vůbec a kdy bude doba k tomuto boji vhodná, či bude-li možno docílit postupně uskutečnění náboženské výchovy školní cestou dohody a spolupráce s těmi stranami, které se opírají většinou o voličstvo katolického vyznání. To závisí do značné míry na tom, zda se podaří věc školy do té míry odpolitisovati, aby cesta dohody byla možná. Vývoj evropských poměrů zdá se dnes se svým poklesem odporu vůči katolictví a potřebou pevného řádu duchovního býti těmto nadějím přízniv.

K jednotné frontě katolíků za uskutečněním tohoto cíle není třeba vnějšího sjednocení v jediném bloku a neznamená to nástup proti ostatním stranám, nýbrž společný postup jen za určitým požadavkem, souhlasným jak s vrcholným státním zájmem na mravní síle národa, tak se směrem evropské mravní i myšlenkové restaurace poválečné i obecnou kulturní tendencí vzdělaného světa, jenž v bolševické anarchii dohlédl konce a dna svých vlastních subjektivistických

ckých omylů. Katolické strany Československa za vedení čsl. strany lidové mají na tomto úseku cesty státní konsolidace obdobnou vedoucí roli, jako strany českého nacionalismu v době revoluce národní a strany socialistické za evropského ohlasu revoluce sociální. Program strany stává se zde výrazem zájmu a potřeby obecně národní a státní.

Katolický princip společenský je principem sekulárním

Dokončiv dílo politické obrany v prvním desetiletí republiky, je postaven český katolicismus před vlastní tvůrčí úkol: vytýčiti konkrétní program úpravy společenských poměrů tak, aby plán společenské restaurace učiněn byl všemu lidu viditelným a hmatatelným v určitých požadavcích, jimiž by byl nově upraven poměr státu k jednotlivcům a rodině a stejně poměr všech stavů společenských mezi sebou.

Tato myšlenková iniciativa bude sama sebou základem nové politické taktiky katolických stran v československé republice.

Jen ten však, kdo si uvědomí, že poválečné stadium českého katolictví jest závěrem obranného, historického úsilí od let devadesátých, pochopí, že období obrany, určené kulturním stavem evropským i psychologii katolického lidu této generace, musí teprve vnitřním přerodem dopracovati se vědomí kulturní převahy nad t. zv. českým světem pokrokovým. Toto vědomí, jehož v minulé generaci nebylo, je pak pramenem suverenní taktiky a iniciativy i v politice.

Politický katolicismus český, octnuv se na začátku tohoto údobí, prožívá vnitřní krizi ideovou, která se navenek jeví uvolněním bezprostředního politického zájmu katolického lidu a určitým ustrnutím aktivity politického vedení. Tato krize je přirozeným zjevem, je to doba vnitřního přeskupování sil, myšlenkového zrání, hledání a zajišťování podmínek budoucího nástupu.

Ministr Šrámek řekl nejednou, háje na sjezdech strany svou prozíravě nevýbojnou taktiku politickou, která plánovitě tvrdým úderům nastavila pérovitou odolnost vlastní, že strana lidová jest stranou sekulární.

Je tomu třeba dobře rozumět. Pojem strany sám o sobě je pojmem zcela relativním a žádná strana jako taková sekulární není; sekulární jest však princip katolický, na němž je strana lidová vybudována a jehož jest v daném demokratickém prostředí politickým exponentem, majíc v programu ještě jiné zásady rázu nábo-

žensky neutrálního. Ministr Šrámek ukazuje na sekulární platnost ideového principu katolického, chtěl říci, že taktika strany lidové musí být jiná, než stran ostatních, poněvadž cílem jejím jest získati uvědomělému katolictví celý národ a ne vytvořiti uvnitř národa jen katolické ghetto, byť rozměrů sebě větších. V tomto zorném úhlu objeví se i leckterý ústupek jen jako časové zdržení v postupu přesně vytčeným směrem. Optimism víry, že čas zraje, umožňuje chápati kompromis jinak, než by to mohla pesimistická nedočkavost, která uchopenou příležitost musí vyssát do poslední kapky. Kdo nastoupil k marathonskému běhu, nenasadí a nemůže nasaditi počáteční tempo závodníka na 100 metrů.

Mnohotvárnost českého politického života a přebujelá roztržštěnost stranická, zjednodušuje se, měřena katolickým principem společenským, velmi podstatně na tři skupiny různého životního názoru. Jsou to jednak strany liberalistické a soukromého majetku: zemědělská strana republikánská, městská strana národně demokratická, strana živnostenská; za druhé strany socialisticky demokratické: čsl. sociální demokracie a národně socialistická strana; a konečně strana třídní diktatury, čsl. sekce komunistické internacionály. Obě první skupiny spojeny jsou u nás plně ideologií humanitní demokracie masarykovského typu.

Toto dělítko představuje nám pak české stranické rozložení jako plod vývoje evropského myšlení v posledním století. Tak chápal také a tak usměrňoval své politické úsilí Masaryk, jenž se dnes stal autoritou pokrokové fronty československé.

Naproti všem těmto směrům stojí zásadní odlišnost katolického principu společenského, jenž po světové válce se stává vedoucí myšlenkovou silou a pákou reorganizace společnosti, subjektivismem rozložené v části, vzájemně se potírající.

Myšlenkový vývoj evropské nevěry

Odpad moderní společnosti od Boha má své kořeny už v reformaci. Jí se počíná rozklad jednotného duchovního ideálu středověkého, založeného na zjeveném náboženství, jednotné duchovní autoritě světové i jednotné společenské struktuře.

Subjektivism reformace učinil rozhodčím pravdy místo světové autority vlastní svědomí a rozum jednotlivcův, a proto protestantism projevil potom tak málo odolnosti vůči všem bludům individualismu, ať jednotlivců či států, vůči všemu anarchistickému rozkladu i hypertrofii moci v jedněch rukách.

Od této doby rozevírá se dějinami obrůvský, dramatický zápas mezi principy pravdy zjevené a pravdy rozumové, jenž je nejvlast-

nějším základem moderní doby. Síla, která poutala obojí toto poznání v jednotu stavby středověkého řádu a filosofie, zvětrala, jednota se rozštěpila a veliké bloudění národů a duchů jde staletími.

Nám dnes a naší touze lidí 20. století objevují se výsledky této cesty jako živelné tažení za novou, pevnější ještě jednotou, jako omyly marnotratného syna, jehož zpěv a chvála domova vyzní na konec hymnou rozložitější a jásavější než byla ta, kterou mohl chváliti otcovský dům před útekem z něho.

Milost Boha dala zjevením poznati plnost pravdy barbarům, otrokům a vyděděncům v době vrcholné civilisace antické. Divokost barbarského mládí národů zkrotil řád křesťanství, sraziv je na kolena ohromností zjevení a bezprostřední silou pravdy. Z kolektivního údivu, síly a podrobení se vyvřela katedrála středověkého ducha a všech ctností rytířství; světci násilí činili sobě pro Boha; zkrocená síla mužů válečníků táhla dobývat Svaté země proti mocnostem temna; králové sloužili moci Boží a kněží filosofové postavili chrám jednotného vědění současnosti ve scholastice.

Už nikdy nebude možno na této planetě zapomenout na dobu jednoty všech mohutností lidského ducha: víry, rozumu, vůle a životní praxe, jednoty, kterou lidské ruce ze sebe stvořit nedovedly a nedovedly ani udržet.

Co vidíme v dalších staletích, osmnáctým počínaje, toť snaha po jednotě všeho dění bez Boha. Dopuštění Boží zůstavilo svobodnému rozumu lidskému, aby po cestách bloudění přirozenou tíhou své povahy, přirozenou touhou a vyčerpáním posledních možností lidského ducha došel k shodnému poznání všeho dění, jak je zjevil Bůh prostým a posledním na této zemi. Veškerá věda lidská posledních století všemi svými metodami analýsy i syntesy, indukce i dedukce, logiky i poznávání skrze zkušenost smyslovou, vědy přírodní i duchovní, vše tíhne k jednotě poznání. Tíhne tam i v bludu materialismu a pantheismu, neboť jako tíže kamene ke dnu vod, tak cílem své touhy a tušením jednoty padá v Boha všechno stvoření.

Rozklad jednoty středověkého ideálu nenastal náhle. Zápas trval dlouho a latentně v středověké společnosti: proti jednotě ve všech formách kacířství, pro jednotu: opravnými snahami v církvi hlavně proti zneužívání moci duchovní a propůjčování autority učitelského úřadu i slabostem a hříchům jeho nositelů. Zápas o prožití jednoty nebyl méně dramatický, než vzpoura proti ní, jak o tom svědčí životy světců, církevních otců i zakladatelů řádů.

Zesvětštění života kléru, jehož porušenosti odpovídá už protikněžská krutost v husitských válkách, vedlo od prvních počátků reformačních k boji proti moci papežství, autoritě jeho učitelského úřadu až k roztržce jednoty v protestantství. Reformací, která je už projevem racionalismu, otevřena propast a pohřbena na staletí jednota ideálu společenského. Rozklad byl široký: úpadek scho-

lastiky, vyžívání se společenské soustavy středověkého státu, odumírání životní funkce šlechty i společenské funkce kléru, růst měšťanské vrstvy t. zv. buržoasie, vznik průmyslu a rozvoj přírodních věd – to všecko sjednoceno v nový názor životní, bylo základem osvícenství, jemuž se za absolutismu Ludvíka XVI. dostalo relativní oprávněnosti a dynamické síly revoluční. Newtonův obraz přísné zákonitosti přírodní dával rozumu sebevědomí, že vyřadil víru jako pramen poznání. Boj proti tradici, proti historické autoritě společenské, proti zjevení – toť osvícenství.

Voltaire a Rousseau jsou jeho nejvýraznějšími představiteli, první v boji proticírkevním, druhý v převratnosti společenského řádu.

»Požadavky rozumu« vedly k popření Boha a jeho přítomnosti v dějinách, k popření zjeveného náboženství, svobody vůle i nesmrtelnosti duše. Jen pathos vyznavačské víry v rozum způsobil, že osvícenství neuzřelo propast i morálního nihilismu, když všechny opory mravnosti byly strženy. Člověk Rousseauův je v podstatě dobrý a jenom společnost a odpad od rozumu, nikoli od Boha, zkazily jeho povahu a zničily mravní dokonalost. Bůh nahrazen všude lidským rozumem. Na počátku byl rozumný člověk; z tohoto východiska pak stvořen plán rekonstrukce společnosti. Všecka pouta společenská mohou býti jen z vůle člověkovy. Odtud pojem smlouvy společenské jako základu existenční oprávněnosti a autority společnosti, odtud princip rovnosti a svobody, jež jsou přirozenými právy lidskými. Těmito důvody není nikde ohroženo soukromé vlastnictví, naopak je jimi podepřeno, poněvadž je to městská buržoasie, která tímto světovým názorem rozbíjí tvrze feudálního řádu.

Není jiných zákonů, než z vůle společnosti a společnost je suverenní a odpovědná jen sobě.

Aby byla zmírněna anarchičnost svobody jednotlivců, dává osvícenství společnosti absolutní moc nad ochranou svobod společenských proti svobodě jednotlivců, které »donucuje k svobodě.« Odtud absolutistický stát osvícenský a současně původ moderního pojmu státu a jeho naprosté suverenity. Cesta k imperialismu modernímu je otevřena. Ztrátu Boha ve společnosti nahradilo osvícenství ve shodě s kultem lidských práv požadavkem humanity, lidství. Tak zachráněna přirozená mravnost, když zničeny náboženské základny mravnosti křesťanské. Poněvadž život řídí přirozené zákony, které už tím jsou rozumné, bdí vládce jen nad volným průchodem jejich. Nevládne, spravuje. Svoboda jednotlivců vede pak k požadavku *laissez faire*; jeden z kořenů moderního kapitalismu.

Poněvadž rozum je důvodem mravnosti, bude s rozvojem rozumového poznání stoupat výše mravní a vývoj společnosti podle norem rozumu bude mravním pokrokem. Společnost sama ze sebe vyvíjí se pokrokem k vyšším formám sociálním a mravním a tento po-

krok lze urychlit znalostí rozumových zákonů, to jest obecným věděním rozumovým. Odtud heslo pokroku a kulturního světloňství bez Boha. To byly hnací síly a hesla francouzské revoluce, tot' duševní svět liberálního volnomyšlenkářství do dneška. Na této ideologii stojí revoluční ústava americká, a podle ní psaný úvod k ústavě československé z péra osvícenského realisty dra Jana Herbeny. Ze dvou sil, jimiž žije člověk i společnost, zavržena jedna: absolutní autorita zjevení o smyslu života a přeceněna druhá: svoboda člověková, jejíž anarchické hranice revoluce učinila hned jasnými.

Nastala reakce. V romantismu reakce náboženská proti racionalismu a reakce autority společenské v Napoleonovi.

Toto pásmo osvícenského myšlení, které je dílem francouzského ducha, v dalším rozvíjení bude jedním z proudů evropské nevěry přes celé století a jeho revolučnost ponese myšlenkovou osnovu nejednoho českého buditele, proměňující se s přínosem jiných soustav (anglosaské) v Masarykovi v definitivní formu humanitního demokratismu, jenž je vírou české pokrokové současnosti.

Dogmata osvícenství podléhala obměnám a vývoji zejména v sociologické soustavě Comtově. Kdežto v osvícenství, jehož hlavním smyslem byl revoluční rozklad starého feudálního řádu, měly principy svobody a suverenity lidu povahu hlavně bořivou a negativní, překonával Comte jejich anarchičnost tím, že je činil základem nového společenského pořádku, jemuž dal ústavu svým systémem obecných idejí, novým pozitivním vědeckým názorem světovým.

Podle něho prošel vývoj lidský třemi obdobími: v prvním málo smyslových a rozumových poznatků je spojeno a dostavěno v system poznání světa nadpřirozenými ideami. (Období náboženské.) V druhém větší počet pozorování je spojen abstrakcemi rozumovými, stadiu metafysické, které je přechodem ke konečnému stadiu lidského poznání: stadiu pozitivnímu. Zde poznatky veškerých věd jsou metodami těchto věd spojeny v system, ověřovaný zkušeností a pozorováním, bez veškeré hypotetické nadstavby. Je to positivism, kde se poznatky třídí, spojují a měří sebou samými, tvoříce system poznatků všech věd. Je to pokus o světový názor vědecký, jenž postihuje společnost i člověka jako produkt přírodního řádu a stupně v něm. Pro Boha není tu místa.

Vědecký duch tohoto stadia, vědecké poznatky astronomie., fyziky, chemie a fysiologie ovládnou i život společenský a jeho zákony. Tak se i politika, to jest věda o člověku ve společnosti, stane vědou pozitivní. Má to býti v posledních důsledcích náhražka dynamické síly, plynoucí z náboženství, které nevykládá co jest, ale velí, co býti má. Těchto posledních důsledků sice pozitivní vědecká metoda neobsahuje, ale obsahoval je optimism positivistů, kteří stavěli novou morálku bez duše, chtějíce zachraňovat hmatatelně tvořivé morální

společenské síly, když popřeli teoretický základ jejich, daný náboženstvím. I z této studny pil Masaryk.

Proto Comte nedosti logicky rozlišil tyto dvě funkce pozitivní vědy na sociální statiku, která rozbírá a sleduje zákony existence, a dynamiku, která pokud chce býti něčím více než pozorováním fakt a souvislostí, překročila by pojem vědy pozitivní t. j. překročila by svým účelem: naukou, co býti má, meze kontrolovatelnosti a ověřitelnosti smysly a pozorováním. Positivisticky vzato, jest vložena každý fakt života a jev tím, že jest zapojen do celku jevů svým vztahem současným a do řetězu předchozích jevů zákonem příčinnosti. Ale už z tohoto vymezení jest jasno, že positivism může takto odhaliti a stanoviti jen mechaniku dění, formy jimiž teče život, relativní souvislosti věcí, nikoli podstatu dění života a smysl jeho. Starý obraz theologů, že přesně vědecký rozbor mechanismu hodin nevyvrací existenci stvořitele ani přítomnost jeho ducha a působení ve vlastním díle, není positivismem vyvrácen. Naopak, jedním z dobrých zisků positivismu byl počátek zjišťování hranic možnosti vědeckého poznání.

I v pozitivní vědě a sociologii Comtově byla však obsažena představa a snaha jednoty všeho lidského společenského vývoje, minulého i budoucího, jakási mysticky bezvěrecká představa jednoty člověčenstva, spějící k dokonalosti a zbožnění sebe sama. Tento závěr opět není v sociologickém positivismu, ale je logický a objeví se nejdnou později.

Intelekt, rozum, rozumové poznání nahraňuje autoritu, bez níž společnost nemůže býti. Racionalism osvícenství a víra v člověka podstatně nakloněného k dobrému rozšiřuje se na poměry hospodářské, nejen mravní. Rozumnost a rozumový stav společnosti určuje i hospodářský a mocenský rozvoj její.

Uvidíme, že zkušenost vyvrátila tyto představy, že rozum se podřídil nikoli mravním, nýbrž egoistickým hnacím silám společnosti a že moderní industrialism vedl nikoli k pacifismu, nýbrž k novým formám násilí, kapitalismu a válečné expansi protihumanitní.

Převaha rozumového myšlení, které ve svém vývoji vlastní skeptičností neodvážilo se nových konstrukcí světového názoru, dále ostře proticírkevní propaganda a všeobecná humanitní tendence vývoje společnosti . to zůstane nadlouho známkou francouzského myšlenkového pásma ve vývoji 19. a 20. století. Francouzský boj proticírkevní s počátku 20. století byl impulsem podobnému postupu i ve státech jiných (naposled je to ideologie volnomyšlenkářství Callesova v divokém Mexiku) a víra v člověka a humanitní filosofie jest základem stavby Společnosti národů, třeba její plán vyšel od amerického presidenta Wilsona. Bylo to dědictví francouzského myšlení, nikoli anglosaského a vlastní stát, Spojené státy Severoamerické, desauovaly svého presidenta, do Společnosti Národů nepřistoupiše. Světovou nadvládu pokusily se pojistiti si indiviua-

listicky smluvním paktem Kellogovým, jenž pojišťuje velmocenský status quo.

Druhý mocný proud, jenž určoval směr a dějiny vývoje doby poslední, byl tok anglosaského individualismu. Způsob osídlení pevniny americké, příval lidí se zvláště vyvinutou individuální odvahou a dobývání přírodního bohatství a obdělávání půdy vlastní prací, stejně jako povahový sklon anglosaský, koloniální tradice britská i filosofie na tomto stromě vyrostlá od dob osvícenských, zdůrazňovala právo majetku a svobodu silného, podnikavého jednotlivce i zdravého egoismu. Locke, Spencer, vývoj moci anglické buržoasie obchodní a průmyslové a anglický liberalism hospodářský, stejně jako rychlý rozvoj amerického průmyslu jsou pásmem, z něhož vyrostl moderní světový kapitalismus. Subjektivism protestantských sekt v Americe, jakou si mohl k větší slávě své každý pro sebe poříditi a státní anglikánství britské nikde se neobjevilo brzdou, naopak pohodlnou cestou k tomuto vývoji kapitalismu, jemuž Darwinovy objevy o výběru druhů a boji o život v světě živočišném daly zdání vývoje zcela přirozeného a tím správného.

Vznik moci anglické buržoasie a stabilisace její dala základ parlamentnímu systému demokratickému a vládnímu, jenž je nejlepším produktem státotvorných schopností anglosaských. System usnadněný tím, že v mateřské zemi, tvořící s veškerým obyvatelstvem celek vůči koloniím, přijímal část nadhodnoty z práce koloniálních národů nejen anglický průmyslník a obchodník, ale i dělník. Proto zde nebylo podmínek k růstu reakce v socialismu do té míry, že by v pádu buržoasie směl dělník viděti vítězství své a nikoli i pád svůj a imperia.

Třetí pásmo dějinného vývoje 19. století tvoří vývoj německého ducha k německému imperialismu. Jestliže francouzská revoluce a napoleonské války daly impuls k sjednocovacím snahám mladého Německa, pil později německý nacionalism z pramenů jiných. Darwinistické dedukce z přírodního boje a vítězství silnějších jedinců nad slabými táhnou se celou filosofií německou od hrubých forem filosofického materialismu, jenž ve všem dění vidí jen proměny hmoty, přes uvědomělé posilování přirozeného rozmachu němectví: Wille zur Macht a zmaterialisování pojmu národa v jakousi nadbytočnost, až k plavé bestii Nitzscheově. Rovnoběžně s tímto vývojem německého ducha jde vývoj politických představ německých po vítězstvích nad Rakouskem a Francií od Bismarka k pangermanismu a imperialismu Vilémovu. Stejnou cestou jde německé luterství. Svázáno se státem, stalo se podstavcem jeho vyšší moci, jíž vědomě sloužilo. Více ještě. Pýcha německého luterství, které na sobě vidělo spočinouti zvláštní povolání Boha mezi národy, zaslepila čistotu zraku německých státníků, že nakonec nedovedli ani jasně pozorovat stav věcí kolem sebe, slepě se řítíce v záhubu.

Protestantism německý, stejně jako anglosaský, nekorigoval ni-

kde slabosti a sklony národních povah, naopak umocňoval je a činil jen zřejmějšími. Protestantism propadal poplatnosti všem filosofiím nevěry a pantheismu a bludům racionalistické vědy, nemaje nikdy odolnosti proti ní, jak ji projevila velkolepým způsobem za tohoto bloudění duchů a národů církev katolická.

Německý imperialism byl posilován však i nejvýraznějším produktem německého rozmachu hospodářského i filosofie soudobé, Marxovým socialismem. Ve shodě s filosofickým materialismem a darwinistickými dedukcemi prohlásil Marx hospodářský stav společnosti za určující základnu veškeré politické i kulturní nadstavby. Duch je vyzařováním hmoty, politický stav společnosti produktem hospodářské soustavy. V ní pak odhalil třídní boj jako hnací sílu hospodářských přeměn. Rozmach německého průmyslu a pozorování jeho růstu, přelidněnost německé říše a expanse německého ducha, toužící po větších prostorách země výbojem, zobrazila se Marxovi v představě vývojové v proroctví koncentrace kapitálu a moci v několika rukách, pohlcení malých států velkými a konečného výbuchu sociální revoluce.

Psychologicky bylo toto proroctví souběžné s představou německého imperialismu, a nacionálního snu o světové nadvládě, válkou rozbítí přetopený parní kotel německé vnitřní expanse a přelidnění.

Proto, když r. 1914 dal císař Vilém rozkaz k válečnému přepadu Evropy, spálila císařská sociální demokracie své rudé prapory na oltáři nacionálního snu německého národa, zatím co ve Francii socialisti čekali na německou . revoluci. Druhá internacionála ještě po válce je nástrojem německé politiky více než zájmů světového proletariátu.

Světová válka a výbuch nihilismu ruského v sociální revoluci bolševické tvoří logický závěr duchovního i mocenského vývoje 19. století. Ruské pravoslaví učinilo slabosti ruské trpné povahy jen zřejmějšími, trpíc osamoceně za tragickou vinu rozkolu.

Století rozumu skončilo nejnerozumější válkou a rozbíjením mozků vynálezy moderní vědy; pokus o zbudování nového světového řádu humanitního nejdivočejším násilím barbarských pudů a anarchií pěstního práva sociálního; subjektivism svědomí diktaturou bolševickou a reakcí proti jejímu jedu a rozkladu společnosti diktaturou fašismu italského. Masaryk ve své »Světové revoluci« vyložil smysl války humanistickou koncepcí francouzskou a anglosaskou demokracií, která smetla poslední útvary feudální theokracie v pádu císařského Německa, Rakouska a Ruska.

To je menší část skutečnosti, zjevná pohledu historikovu zpět jako poslední náraz revolučních vln se zřídla francouzské revoluce. Pohledu v před otevírají se propasti jiné a tato část kritiky, která by stopovala logický řetěz mezi vývojem moderního subjektivismu a racionalismu a anarchií a nihilismem bolševickým, která by sle-

dovala možnosti další atomisace a rozkladu společnosti z logických předpokladů moderního života, ta část kritiky u Masaryka schází, jsouc nahrazena humanitním deštěníkem a optimismem víry v člověka podstatně dobrého a ve vrcholném díle autorově zesílena vírou v Prozřetelnost. Je to pojem, v nějž lze vložit jak zákonitost dějinného vývoje ve smyslu bezvěreckém, tak představu přítomnosti Božského plánu v dějinách. V tomto pojmu, jakož i závěrečném výkřiku knihy Masarykovy: Ježíš, ne Caesar, jest logika moderních laických představ a výlučnost pozitivních rozumových a smyslových metod v moderní vědě a v moderním životě přesečnuta před logickým závěrem. Je tím zachráněn požadavek mravnosti a mravního úsilí, aniž by bylo třeba pokusiti se o důkaz jeho logické nutnosti z moderního světového názoru bez existence Boha, nesmrtelné duše a bez uznání hodnot absolutnějších než je fyzický život jednotlivcův.

Moderní věda odhalila v složitosti přírodního a sociálního života mnoho poznatků a zákonů mechaniky dění a tyto poznatky v psychickém, sociálním, i hospodářském životě nikterak neodporují katolickému pojmání života. Vlna restaurace náboženského citění, která po světové válce jde světem, živěná touhou a potřebou jednoty životního názoru a klidu, bude stavěti na těchto poznatcích moderních věd, užívajíc jich k plánu nové organizace společnosti. Zákony nabídky a poptávky v hospodářství, pozorování sociologie o tlaku tříd a vzniku revolucí, poznatky socialismu o hromadění majetku a všechny znalosti historie, povah národů a prostředí, nebudou popřeny, nýbrž uvedeny v službu sekulárnímu principu katolictví.

Jest úkolem českého katolictví a politiky, která není než transformátorem všech kulturních a hospodářských energií, aby stvořilo obraz a strukturu československého státu v souhlase s potřebami doby moderní podle životního principu katolicismu, jenž je synthetickým výrazem i všech společenských hodnot individuálních a kolektivních. Katolicism, odloučený od vyžitých tvarů společenského života minulého, stává se restaurační silou evropské společnosti, která z křesťanství odvozuje svůj primát civilisace a kultury světové.

Primát ten také jedině křesťanstvím trvá před očima barevných národů, nastupujících po světové válce, která byla bankrotem civilisace bez Boha, pochod do světových dějin.

Obsah

Síla československé strany lidové je plodem republiky a demokracie	7
Situace českého katolictví před válkou: armáda na ústupu	12
Úspěch poválečné obrany a cesta k moci. Šrámek Cunctator	14
Pastýrský list slovenských biskupů a odjezd nuncia Marmaggiho z Prahy	24
Výsledky voleb do Národního Shromáždění roku 1920 a 1925	31
Rozklad všennárodní koalice (česko-německá vláda, volba presidenta republiky)	34
Politický a sociální program	40
Církev a politická strana	45
Vedoucí strana Československa	54
Cesta českého katolicismu k vedoucímu postavení ve státě	60
Katolický princip společenský s principem sekulárním	65
Myšlenkový vývoj evropské nevěry	66

KNIHY ŽIVOTA

Pořádá Dr. Josef Doležal

I.

Dr. Josef Doležal

**POLITICKÁ CESTA
ČESKÉHO KATOLICISMU
1918-1928**

Upravil Břetislav Štorm

Nákladem

„Ústředí křesťansko-sociálních
dělnických organizací v Čechách“

Praha II, Panská ul. č. 1

Vytiskla

knihtiskárna Československý Kompas

v měsíci září L. P. 1928